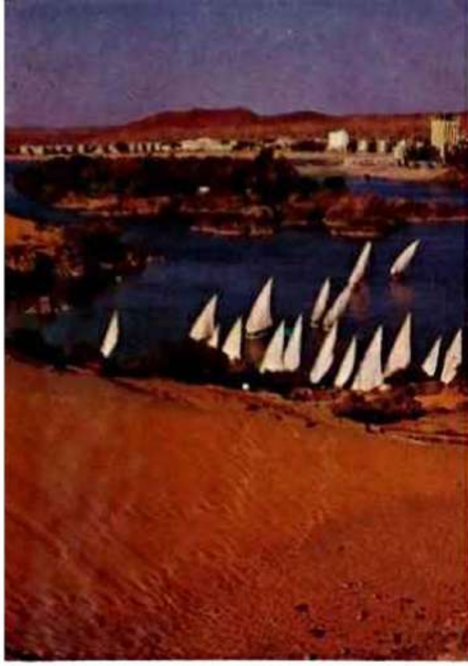

12

Walt Disney

İLK ANSİKLOPEDİM

Mozart-Özürlüler

ADAM

Walt Disney İLK ANSİKLOPEDİM Mozart-Özürlüler 12 ADAM

İlk Ansiklopedim

Anadolu Yayıncılık A.Ş. adına sahibi: İnci Asena
Yayın Yönetmeni: Ayla Ortaç
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Sevgi Tuncel

İlk Ansiklopedim
Yayımlayan: Anadolu Yayıncılık A.Ş./Adam Yayınları, 1992
Büyükdere Caddesi, Üçyol Mevkii 57/2
Maslak 80725 İstanbul

ISBN: 975-418-164-0

92.34.Y.0016.437

Baskı: Ana Yayıncılık A.Ş. Ağustos 1992

Walt Disney

İLK ANSİKLOPEDİM

12

Mozart-Özürlüler

ANADOLU YAYINCILIK A.Ş.

İşaretler neye yarar?

Bu ansiklopedide her başlığın yanında bir işaret, bir simge göreceksiniz. İşaretler öğrenmeyi kolaylaştırmak için konmuştur. Bunları yol işaretleri gibi düşünebilirsiniz. Belli bir konudaki yazıyı okumaya başlarken işaretine bakarak hangi yöne doğru yol aldığınızı görebilirsiniz. Örneğin *piton* başlıklı yazıya bakarsanız, yanındaki işaret bu hayvanın bir sürüngen olduğunu gösterecektir. Aynı işaret kertenkele, kaplumbağa ve yılanın da yanına konmuştur, çünkü bunların hepsi sürüngenler grubundandır. Böylece işaretler ansiklopedide bulacağınız bilgileri gruplara ayırmanıza ve kendi aklınızda düzene koymanıza yardımcı olacaktır. Bu işaretlerden bir başka biçimde de yararlanabilirsiniz. Diyelim ki balıklarla ilgili bilgi edinmek istiyorsunuz. Bunun için ansiklopedinizin sayfalarını karıştırmanız ve balık işaretlerinin bulunduğu yazıları okumanız yeterli olacaktır.

 Ağaçlar

 Amfibyumlar

 Balıklar

 Bilim

 Bitki ve Çiçekler

 Böcekler

 Dinler

 Dinozorlar

 Dünya

 Dünya Olayları

 Eğlence

 Ekonomi

 Eski Çağ Tarihi

 Göl ve Deniz Yaşamı

 Hayvan Davranışı

 İletişim

 İnsan Davranışı

 İnsan Vücudu

 Kuşlar

 Memeliler

 Müzik

 Sanat ve Edebiyat

 Sporlar

 Sürüngenler

 Ulaşım

 Uzay

 Ünlü Kişiler

 Yakın Tarih

Mozart, Wolfgang Amadeus

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) müzik tarihinin en büyük dehalarından biridir. Yalnızca 35 yıl yaşamış, bu kısa ömrüne 800'e yakın beste sığdırmıştır.

Mozart Avusturya'nın Salzburg kentinde doğdu. Babası orada başpiskoposun sarayında kemancıydı. Küçük Mozart'ın olağanüstü bir müzik yeteneği vardı. Dört yaşında, henüz yazmayı bile öğrenmeden beste yapmaya başladı. Beş yaşında klavsen ve keman çalıyordu. Babası onun için konser turneleri düzenledi. On yaşına geldiğinde Viyana, Paris, Hollanda, İngiltere ve İtalya'da çeşitli konserler vermişti. Avrupa'nın bütün saraylarında hayranlık uyandıran bu harika çocuk, gene de gençliğinde çok büyük güçlüklerle karşılaştı. Kendisini hayranlıkla dinleyen hükümdarlardan müzik siparişi almadı, yardım görmedi. Halk da yapıtlarını her zaman anlamadı.

Mozart'ın müziğinin hayranlık uyandıran duruluğu, aralıksız bir çalışmanın ürünüdür. Yapıtları müzikte yeni ufuklar açmıştır.

■ Bakınız *opera; orkestra; senfoni.*

Mozart inanılmayacak kadar çeşitli yapıtlar bırakmıştır. Bunlar arasında orkestra ve oda müziği, dinsel müzik, senfoniler, konçertolar ve operalar vardır.

Mucit

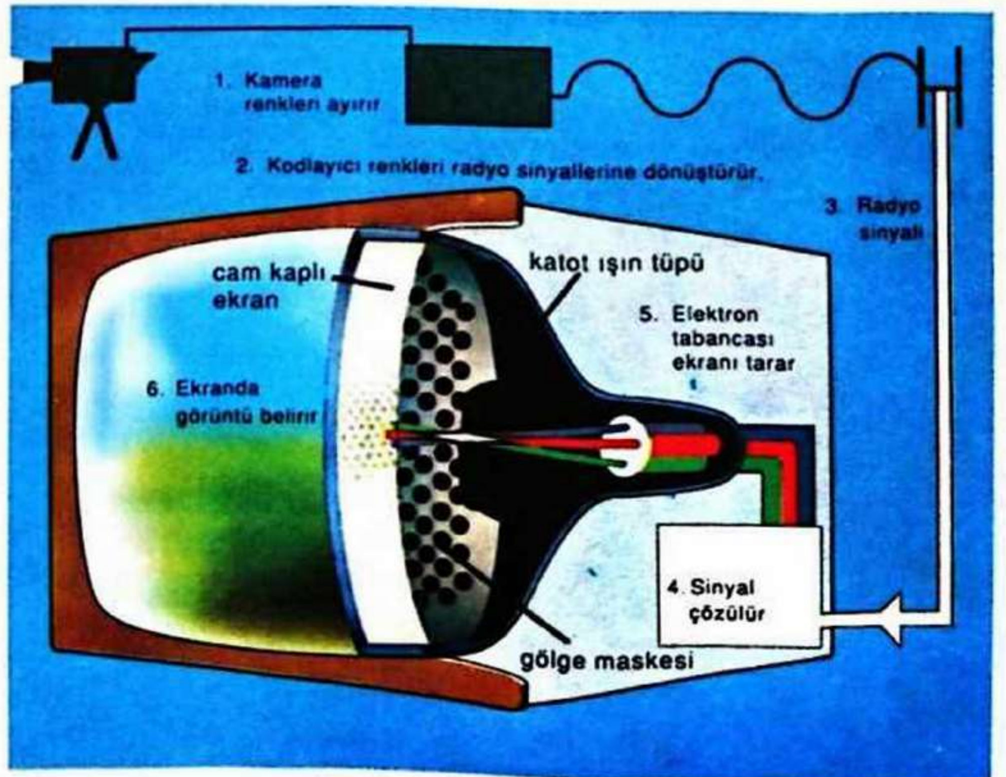

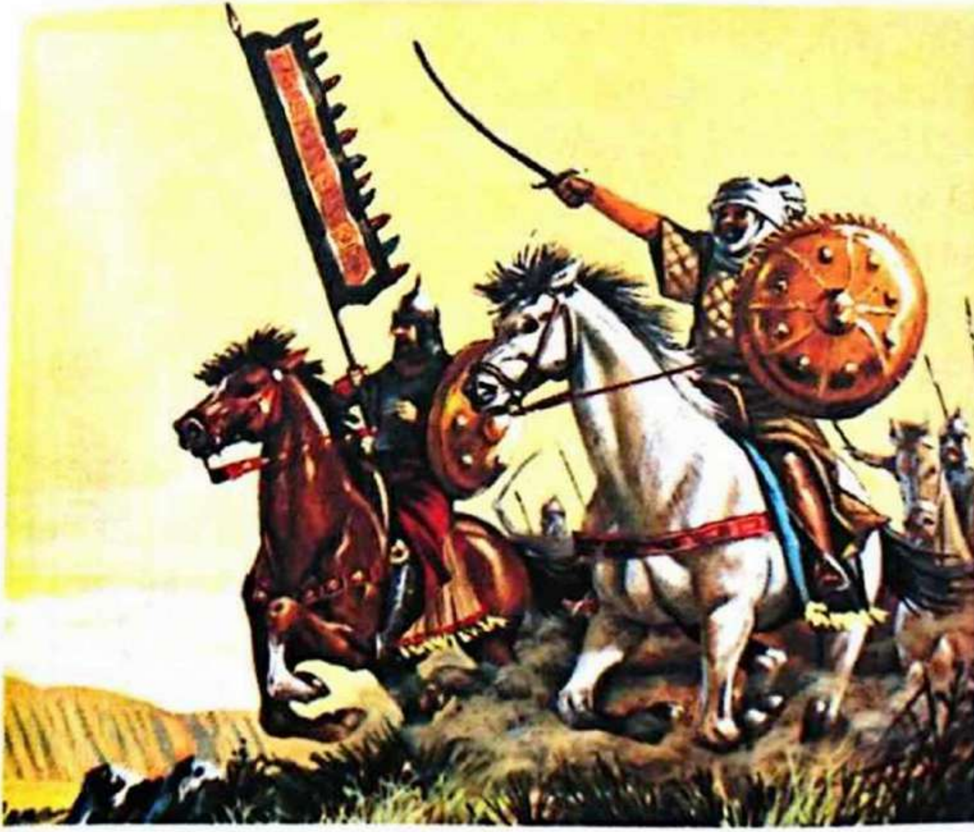

Guglielmo Marconi'nin icat ettiği ilk telsiz ancak birkaç yüz metre uzağa sinyal gönderebiliyordu.

Mucit bilinen nesneler ve yöntemlerle çalışan, ama bunlardan yeni ürünler ya da işlemler geliştiren kimsedir. Kâşiften farklıdır, çünkü kâşif doğada bulunduğu halde henüz bilinmeyen bir şeyi ortaya çıkarır. Oysa mucit bir işi daha kolay, ucuz ya da hızlı yapmanın aracını bulur. Mucitlerin her zaman bilim adamı olması gerekmez Birçok icat sıradan insanların ürünüdür. Tanınmış mucitler arasında telgrafı bulan Samuel Morse, telefonu icat eden Alexander Graham Bell, ucuz ve kullanışlı bir ampul geliştiren Thomas Edison sayılabilir. Bütün bu icatlar insanlara kolaylık sağlamıştır.

Televizyon gibi karmaşık aygıtlar genellikle birçok mucidin çalışmasının ürünüdür. Her mucit bunların daha da geliştirilmesini sağlar.

Hz. Muhammed (570?-632), İslam dininin kurucusudur. Müslümanlar'a göre Allah'ın elçisi ve son peygamberdir.

Hz. Muhammed Arabistan'ın Mekke kentinde doğdu. Allah'ın emirlerini bildiren vahiylerden ilkini 40 yaşındayken aldı. Üç yıl sonra peygamberliğini açıkladı; halkı Allah'a ve kendisine inanmaya çağırdı. Ölümüne değin süren vahiyleri, ona inananlara ezberleterek yazıya geçirtti. Bunlar daha sonra İslam'ın kuralları olarak Kuran'da toplandı.

Önceleri birçok Mekkeli Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul etmedi. Hz. Muhammed 622'de az sayıda inananla birlikte Medine'ye göç etti. Hicret denen bu olaydan sonra Mekke halkıyla bir dizi savaşa girişti. Mekke 630'da teslim oldu. Hz. Muhammed 632'de Mekke'ye yaptığı tek hac ziyaretinde, İslam dinini özetleyen Veda Hutbesi'ni okudu. Ölümünden sonra İslam dini hızla yayıldı.

■ Bakınız *İslam*.

İslam dini Arabistan'dan sonra İslam ordularının fetihleriyle bütün Ortadoğu'ya ve Kuzey Afrika'ya yayıldı. Bu dönemde İslam'ın etkisi batıda İspanya'ya, doğuda Asya içlerine kadar ulaştı.

Musa, Hz.

Hz. Musa en büyük Yahudi peygamberidir. Musevi sözcüğü onun adından gelir.

Hz. Musa İÖ 14. yüzyılda Mısır'da doğdu. O sırada Yahudiler köleydiler. İbrani adıyla anılıyorlardı. Firavunun emriyle ilk erkek çocuklarını Nil'de boğmak zorundaydılar. İnanışa göre Musa'nın annesi onu bir sepete koyarak Nil'e bırakır. Firavunun kızının bulduğu Musa, sarayda büyür. Bir İbrani'yi döven Mısırlı bir memuru öldürünce Mısır'dan kaçar. Bir gün çobanlık yaparken, yanan bir çalıdan Tanrı'nın sesini duyar. Bu ses İbraniler'i Mısır'dan çıkarmasını ve Kenan ülkesi denen Filistin topraklarına götürmesini ister. Hz. Musa Mısır'dan kaçan İbraniler'e önderlik eder. Kızıldeniz'i asasıyla yararak İbraniler'in geçmesini sağlar; izleyen Mısır askerleri ise boğulurlar. Yanan çalının bulunduğu Sina Dağı'nda Tanrı Hz. Musa'ya On Emir'i bildirir. İbraniler 40 yıl dolaştıktan sonra Kenan ülkesine ulaşırlar. Yahudi kaynaklarına göre Hz. Musa 120 yaşında ölür.

■ Bakınız *Yahudilik*.

Hz. Musa genellikle Sina Dağı'nda, Tanrı'nın yazdırdığı On Emir'i gösterirken betimlenir.

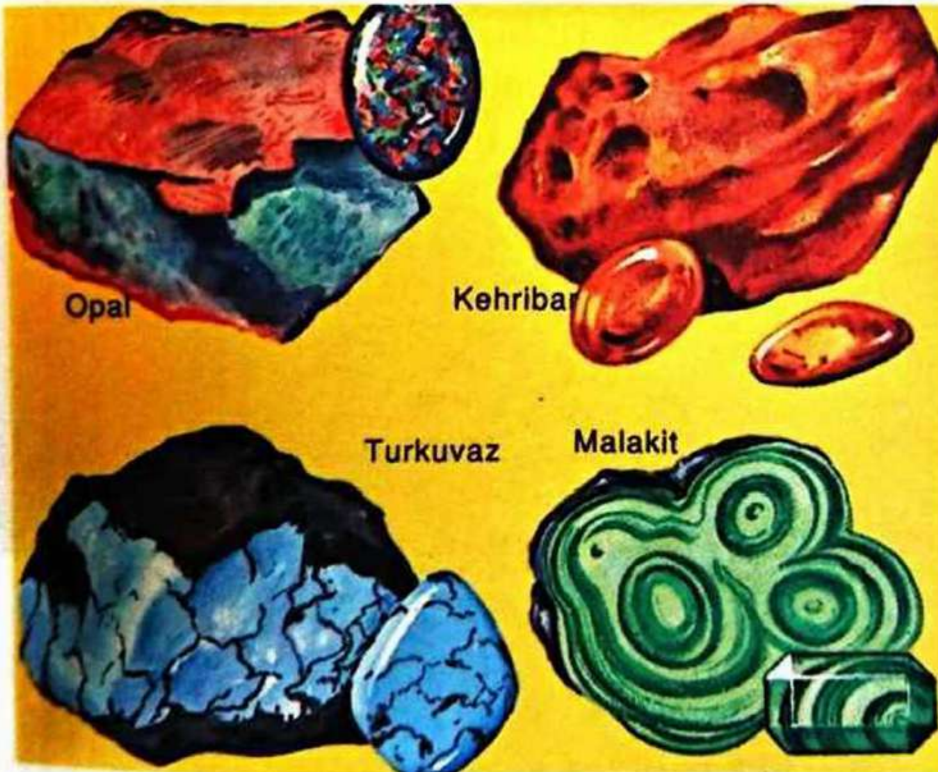
Mücevher

Bilezik, gerdanlık ve başka mücevherlerin yapımında altın ve gümüş bir iskelete değerli taşlar oturtulur.

Mücevher insanların süs için taktığı eşyadır. Bilezik, yüzük, küpe, broş, gerdanlık, saç tokası ve kravat iğnesi biçiminde olabilir.

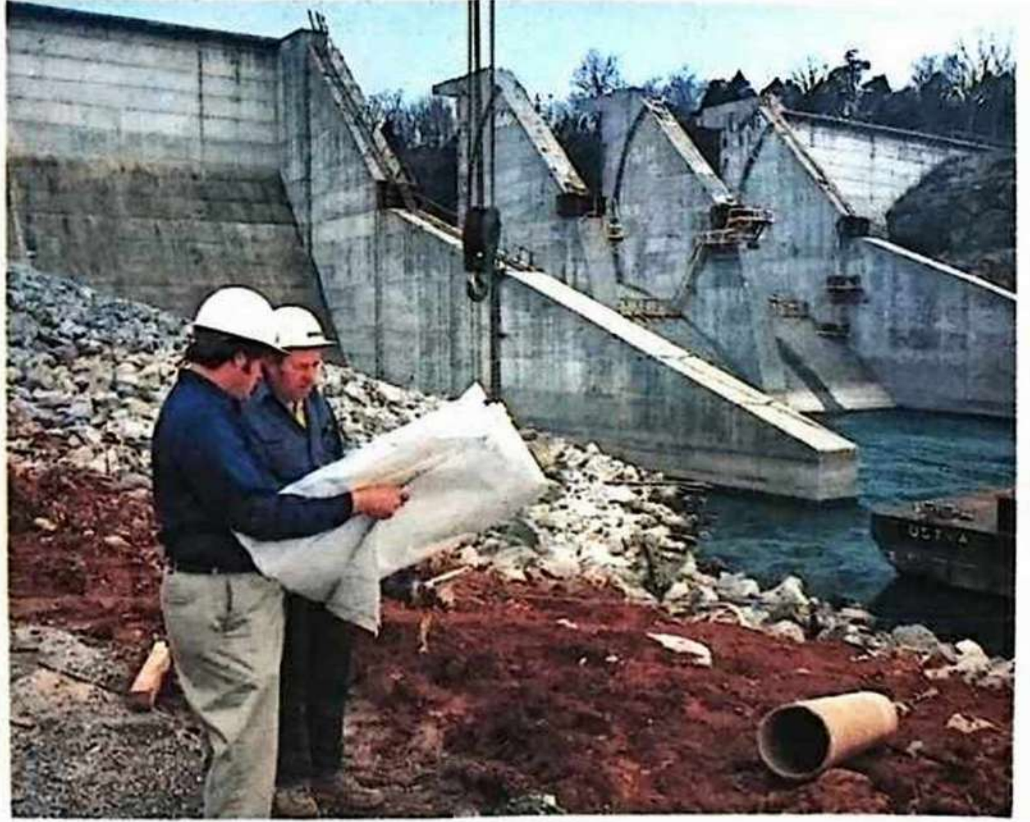
Mücevher birçok değişik malzemeden yapılabilir. Çok eski çağlarda bitki tohumu, hayvan kabuğu ve dişi gibi basit nesnelerden yapılmış mücevherler takılırdı. Altın, gümüş ve değerli taşların bulunmasından sonra mücevher yapımında bu malzemeler kullanılmaya başladı. Eski Mısırlılar mücevherlerinde altın, turkuvaz ve başka değerli taşlar kullanırlardı. Günümüzde mücevherler değerli metal ve taşların yanı sıra daha ucuz, yapay malzemelerden de yapılır.

Değerli taşlar düzgün biçimde kesilip parlatılarak mücevher yapımında kullanılır. Çizimlerde dört mücevher malzemesi ve kesildikleri taşlar görülüyor: Opal, kehribar, turkuvaz ve malakit.

Mühendislik

İnşaat mühendisleri baraj gibi projeleri inşa ederken ayrıntılı planlara göre çalışırlar.

Mühendislik çağdaş uygarlığı ayakta tutan makine ve yapıları tasarlama, düzenleme ve yaratma işidir. Birçok değişik mühendislik alanı vardır. Örneğin inşaat mühendisleri daha çok yol, baraj, bina ve köprü yapımıyla uğraşır. Başka alanlarda çalışan mühendisler arasında makine, kimya, elektrik, sanayi, metalurji, orman ve bilgisayar mühendisleri sayılabilir. Mühendisliğin temeli, bilimsel bilgilerin insana yararlı alanlara uygulanmasıdır.

■ Bakınız *baraj; inşaat; köprü; tünel.*

Tünel yapımında mühendisler bazen iki uçtan kazıya başlayarak ortada buluşmaya dayanan bir plan uygularlar.

İnsanlar planetaryumları gezegen ve yıldızlara ilişkin gösterileri izlemek için ziyaret ederler.

Müze sanat yapıtlarının, doğa nesnelerinin ve tarihsel kalıntıların korunup sergilendiği bir yerdir. Gökcisimlerinin incelendiği planetaryumlara ve canlı hayvan ya da bitki koleksiyonlarının bulunduğu yerlere de bazen müze denir. Sanat, tarih, bilim ve uygarlıktaki gelişmeleri yansıtan müzeler önemli birer eğitim kurumudur. Müzeciliğin İÖ 3. yüzyılda Eski Mısır'da başladığı söylenebilir. Dünyanın en büyük ve ünlü müzelerinden ikisi Londra'daki British Museum ile Paris'teki Louvre Müzesi'dir. Osmanlı dönemini yansıtan İstanbul'daki Topkapı Sarayı Müzesi de büyük ilgi çeker.

Müzelerin geniş salonlarında sergilenen nesneler, ziyaretçilere izleme kolaylığı sağlamak üzere belli bir düzen içinde yerleştirilir.

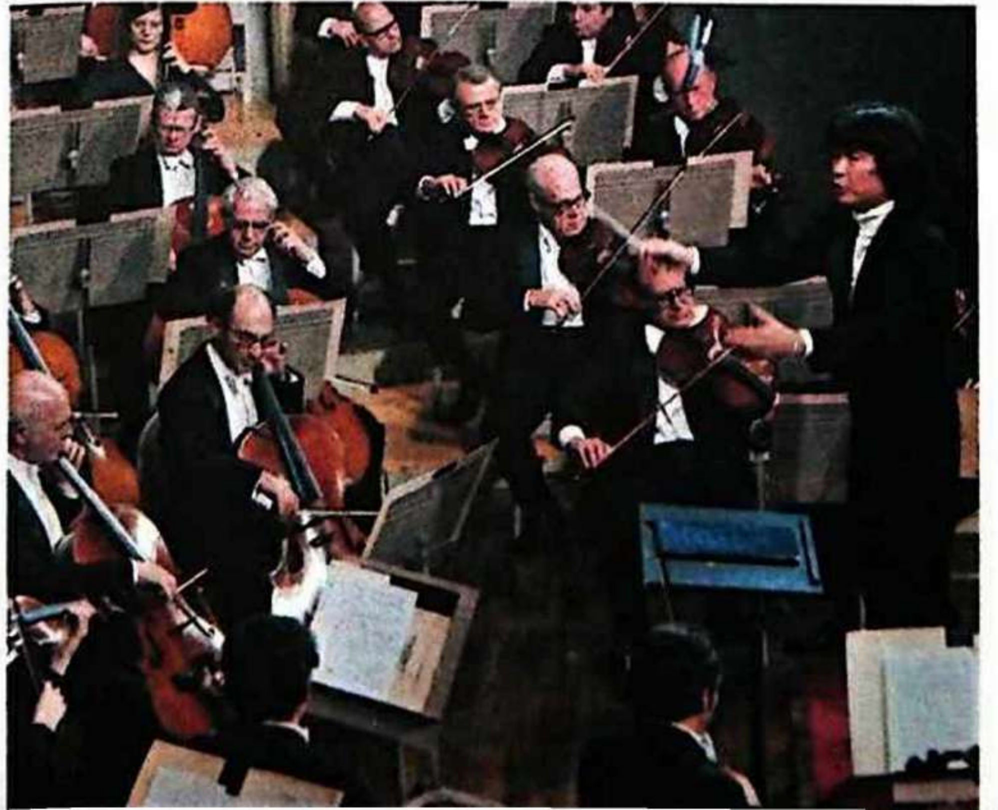
Müzik

Yetenekli müzikçiler genellikle birden çok çalgı çalabilirler.

Müzik bir sanat dalıdır. Bütün sanat dalları gibi insanların duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine olanak verir. Anlatım aracı sestir. İnsan ya da çalgı seslerinin müzik sayılabilmesi için güzel ve anlamlı bir biçimde düzenlenmesi gerekir. Müzikte bu sesler genellikle bir ritim, armoni ve melodiye göre bir araya getirilir. Ritim, düzenli vuruşa dayanır; çeşitli uzunluklardaki seslerin art arda gelmesiyle oluşur. Armoni birden çok sesin aynı anda tınlamasıdır. Melodi ise bir ses çizgisidir; birbirini izleyen seslerin kulağa hoş gelecek biçimde dizilmesiyle ortaya çıkar. Müzik yazımında kullanılan ve seslerin

Bir orkestradaki müzikçiler konsere hazırlanırken orkestra şefinin yönetiminde saatlerce çalışırlar.

özelliklerini belirten işaretlere nota denir. Müzik eğitimi veren okullar konservatuvar adıyla anılır.

Her kültürün kendine özgü bir müziği vardır. Ama müziğin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı tam bilinmemektedir. Başlangıcını şarkıların oluşturduğu sanılır. Daha sonra insanlar doğal nesnelerle müzik sesleri çıkarmayı öğrendiler. İlk çalgılar belki de ritmik olarak tıkırdatılan tohumlu bitki meyveleri ya da ağızla üflenen kabuk borulardı. Müzik yüzyıllar içinde toplumsal yaşamın önemli bir parçası oldu. Dinsel törenlere, tiyatro gösterilerine, sokak şenliklerine, geçit törenlerine ve başka toplantılara eşlik etti. Birçok müzik türü gelişti. Çalgılar yetkinleşti. Günümüzde klasik ve popüler müziği zevkle izleyen milyonlarca insan vardır. Tarihçiler belli kalıplara bağlı Batı müziğinin başlangıcını Eski Yunan'a dayandırırlar.

■ Bakınız *besteci; caz; çalgılar; opera; orkestra; rock müziği; Türk müziği.*

Günümüzde her çeşit konserin ses ve görüntü kayıtları milyonlarca izleyiciye ulaşmaktadır.

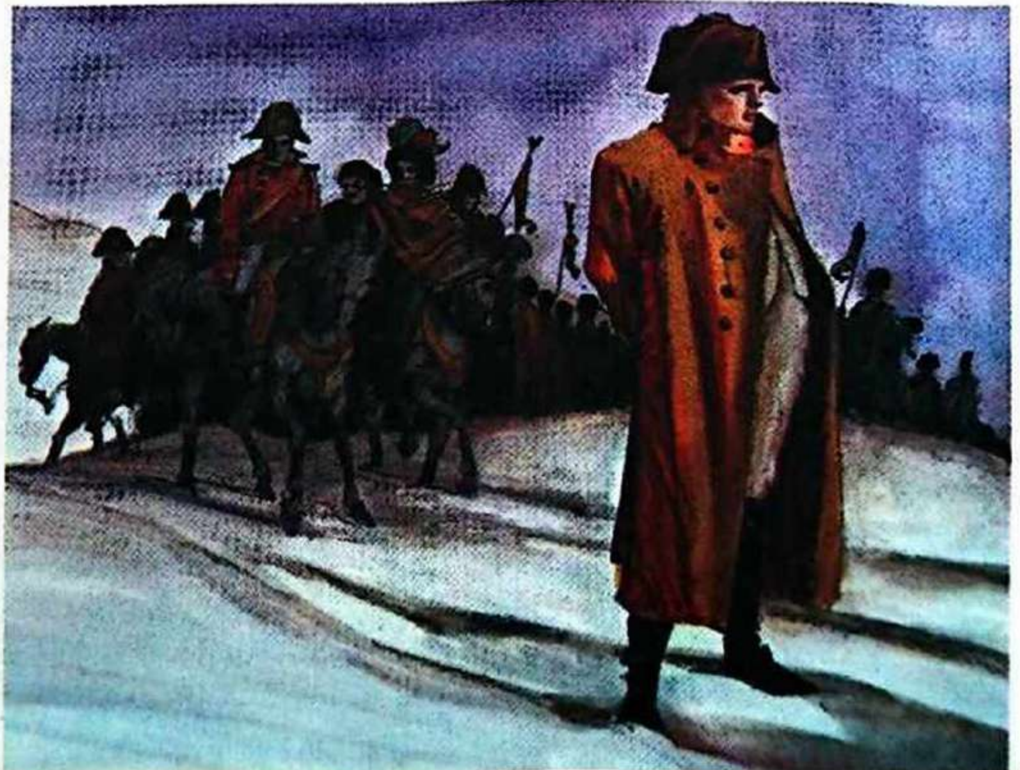
Napoléon I

Bir askeri deha sayılan Napoléon Bonaparte (1769-1821) güç koşullarda yükselerek Fransa imparatoru olmasıyla tanınır. İtalyan kökenli bir ailenin çocuğu olarak Korsika'da doğdu. Beden olarak ufak tefekti; boyu ancak 1,57 metreydi. Ama çok zeki ve hırslıydı. Fransa'da askeri öğrenim görerek 1785'te topçu teğmen oldu. Fransız Devrimi'nin başladığı 1789'dan sonra çarpışmalarda gösterdiği başarılarla bir ulusal kahraman durumuna geldi. 1799'da ülkedeki yeni yönetimin başına geçti.

Napoléon 1804'te imparator tacı giydi. Rusya sınırına kadar Avrupa'nın büyük bölümünü fethetti. Rusya'ya da 1812'de saldırarak Moskova'ya ulaştı. Ama dondurucu kış soğuğunda geri çekilmek zorunda kaldı ve ordusunun çoğunu yitirdi. Birleşen Avrupa kuvvetleri 1814'te Fransa'yı kuşatınca imparatorluğu bıraktı ve Elba adlı adaya sürgün gitti. Ertesi yıl geri döndüyse de Waterloo'daki son çarpışmasında yenilgiye uğradı. St. Helena Adası'nda sürgünde öldü.

■ Bakınız *Fransa*.

Napoléon imparator olarak Fransa'nın toplumsal yaşamında köklü değişiklikler yaptı. Çıkardığı yasalar hâlâ Fransız hukuk sisteminin temelini oluşturur.

Nasreddin Hoca

Nasreddin Hoca, yüzyıllardır anlatılan fıkralarıyla ünlü bir halk bilgesidir. Yalnız Anadolu'da değil, Azerbaycan'da, İran'da, Asya'daki Türk cumhuriyetlerinde de Molla Nasreddin, Nasreddin Efendi gibi adlarla tanınır. Her çağa, her duruma uyan fıkraları yabancı dillere de çevrilmiştir.

Nasreddin Hoca'nın 13. yüzyılda yaşadığı, Sivrihisar'da doğduğu, Akşehir'de öldüğü kabul edilir. Akşehir'de türbesi vardır. Bilinen fıkraları bugün 500'e yaklaşır. Ama bunların çoğunun sonradan üretildiği açıktır. Örneğin bazı fıkralarda Nasreddin Hoca, Anadolu'ya çok daha sonra, 15. yüzyılda gelen Timur'la karşılaşır. Dolayısıyla Nasreddin Hoca, halkın sürekli işlediği bir tiptir. Açıkgöz, hazırcevap, kıvrak zekâlı ve iyimserdir. Sorunları çatışmasız, kavgasız şakalaşarak çözer. Güldürürken düşündürür. Fıkraları toplumun aksayan yanlarını ustalıkla ortaya koyar.

Akşehir'de her yıl 5-10 Temmuz arasında Nasreddin Hoca Şenliği düzenlenir.

Nasreddin Hoca'nın eşeği fıkralarında önemli yer tutar.

Nefesli Çalgılar

Flüt, bir ucunun yan tarafında bulunan delikten çalınır.

İçine üflenen havanın titreşmesiyle ses çıkaran çalgılara nefesli çalgılar denir. Nefesli çalgılar genellikle bakır nefesliler ve tahta nefesliler olmak üzere ikiye ayrılır. Ama bu ayrım çok tutarlı değildir. Eskiden tahtadan yapılan nefesli çalgıların birçoğunda artık metal ya da plastik malzeme kullanılmaktadır.

Trompet, korno, trombon ve tuba bakır nefesli çalgılardır. Hepsi, bir uçlarında bulunan ağızlığa üflenerek çalınır. Müzik sesi çalgının öbür ucundaki, "kalak" denen açıklıktan çıkar. Bu çalgıların çoğunda seslerin tizliğini ve pesliğini denetleyen pistonlar bulunur. Trombonda ise piston yerine bir sürgü vardır.

Nefesli çalgılar senfoni orkestralarının bir bölümünü oluşturur. Bunlardan tahta nefesli denen çalgıların birçoğu günümüzde ahşaptan yapılmaz.

Trompet en tiz, yani ince ses veren, tuba da en pes, yani kalın ses veren bakır nefesli çalgıdır.

Flüt, klarnet, obua, pikolo ve saksofon tahta nefesli çalgılar grubunda toplanır. Ama günümüzde pirinçten yapılmış saksofonlar, gümüşten yapılmış flütler de vardır. Tahta nefesli çalgılar bir ağızlıktan ya da kenardan üflenen havayla ses çıkarır. Bunların hepsi üzerinde sırayla delikler bırakılmış bir boru gibi düşünülebilir. Seslerinin farklılığı borunun boyundan ve biçiminden gelir. Boru uzadıkça ses de kalınlaşır. Çalarken deliklerin parmaklarla kapatılıp açılması farklı nota seslerinin çıkarılmasını sağlar.

■ Bakınız *çalgılar; orkestra.*

Bakır nefesli çalgılar, açık havada çalan askeri bandolarda çok kullanılır.

19. yüzyılda trompete eklenen piston düzeneği, bir dizideki bütün notaların çalınabilmesini sağlamıştır.

Neptün

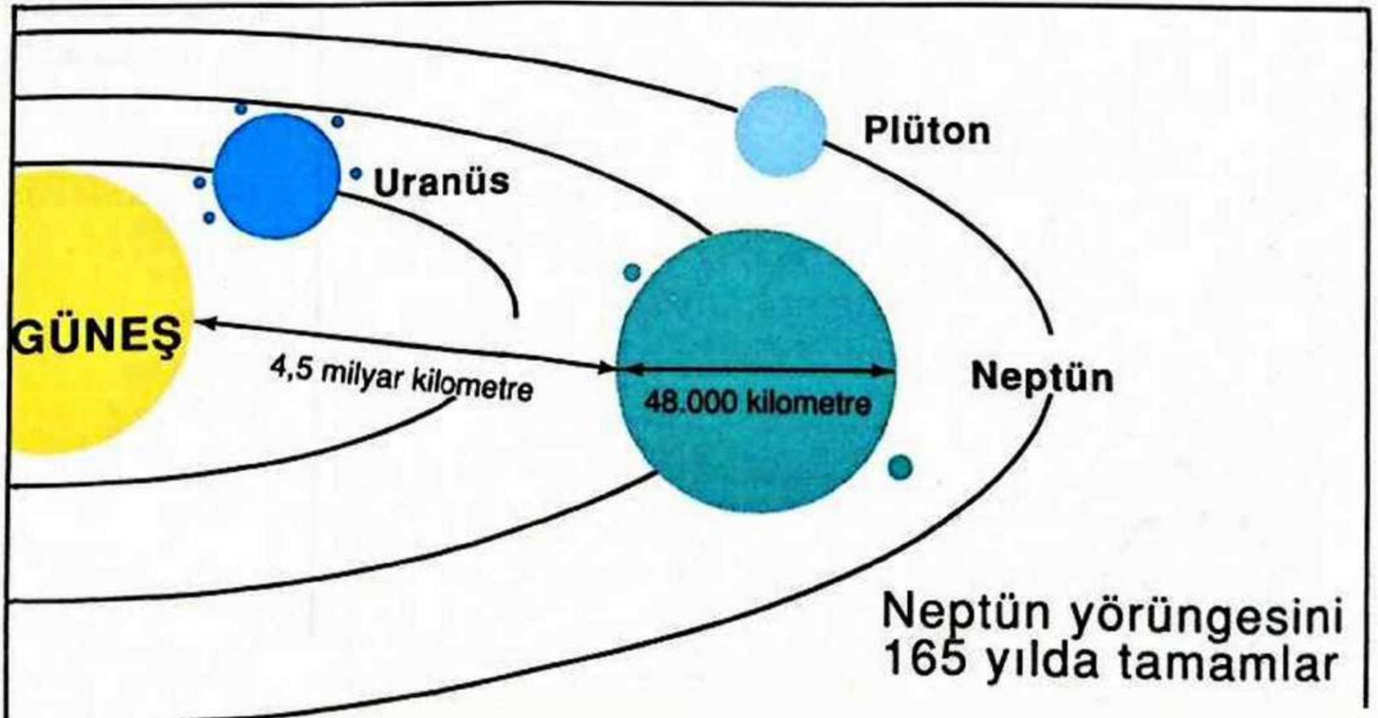
Neptün, Güneş sistemindeki dokuz büyük gezegenden biridir. Plüton'dan sonra Güneş'e en uzak gezegendir. Güneş'le arası yaklaşık 4,5 milyar kilometredir. Güneş çevresindeki bir dönüşünü 165 yılda tamamlar. Eskiden beri bilinen Triton ve Nereid dışında altı uydusu daha olduğu saptanmıştır.

Güneş ışınlarını yansıttıkları için bazı gezegenler geceleri kolayca görülebilir. Ama Neptün çok uzak olduğundan ancak teleskopla gözlenebilir. Teleskopla bakıldığında yeşil bir topa benzer. Neptün, 48 bin kilometreyi aşan çapıyla dördüncü büyük gezegendir. Yüzeyi kalın bir buz kabuğuyla örtülüdür. Kütle olarak kayaç ya da metalden oluştuğu sanılır.

Neptün evrendeki en soğuk gökcisimlerden biridir. Sıcaklığı sıfırın altında 223 derece dolayındadır. Bu yüzden Neptün'de yaşam olamayacağı düşünülmektedir. Neptün'ün atmosferi hidrojen, metan, amonyak ve helyum gibi gazlar içerir. 1977'de ABD'den fırlatılan Voyager 2 adlı uzay sondası 1989'da Neptün'ün yakınından geçmiştir.

■ Bakınız *evren; gezegenler.*

Güneş sisteminde Güneş'ten en uzak gezegenler Uranüs, Neptün ve Plüton'dur.

Nesin, Aziz

Aziz Nesin dünyaca ünlü, büyük bir mizah yazarıdır. 1915'te İstanbul'da, Heybeliada'da doğdu. Askeri okullarda okudu ve Kara Harp Okulu'nu bitirerek subay oldu. Bir süre sonra toplumcu görüşleri nedeniyle ordudan uzaklaştırıldı. Bakkallık, sonra gazetecilik ve yayıncılık yaptı. Savunduğu düşünceler yüzünden çeşitli zamanlarda hapis ve sürgün cezalarına çarptırıldı. 1954'te mizah öyküleri yazmaya başladı. Bu öykülerde toplumdaki bozuklukları, terslikleri ve çelişkileri, gülünç yanlarını vurgulayarak ortaya koydu. Roman ve tiyatro oyunları da yazdı. İnsanı güldürürken bir yandan da düşündüren ve duygulandıran yapıtlarıyla halkın en sevdiği yazarlardan biri oldu. Yayımlanan 90'a yakın kitabı pek çok kez basıldı; birçoğu yabancı dillere de çevrildi. Aziz Nesin gerek yurtiçinde, gerekse İtalya, Bulgaristan, Rusya gibi yabancı ülkelerde pek çok mizah ödülü kazandı. Kimsesiz çocukları okutmak için yapıtlarının gelirleriyle kendi adını taşıyan bir de vakıf kurdu.

Aziz Nesin yazarlık yaşamı boyunca 100'den fazla takma ad kullandı. Asıl adı ise Mehmet Nusret'ti.

Newton, Isaac

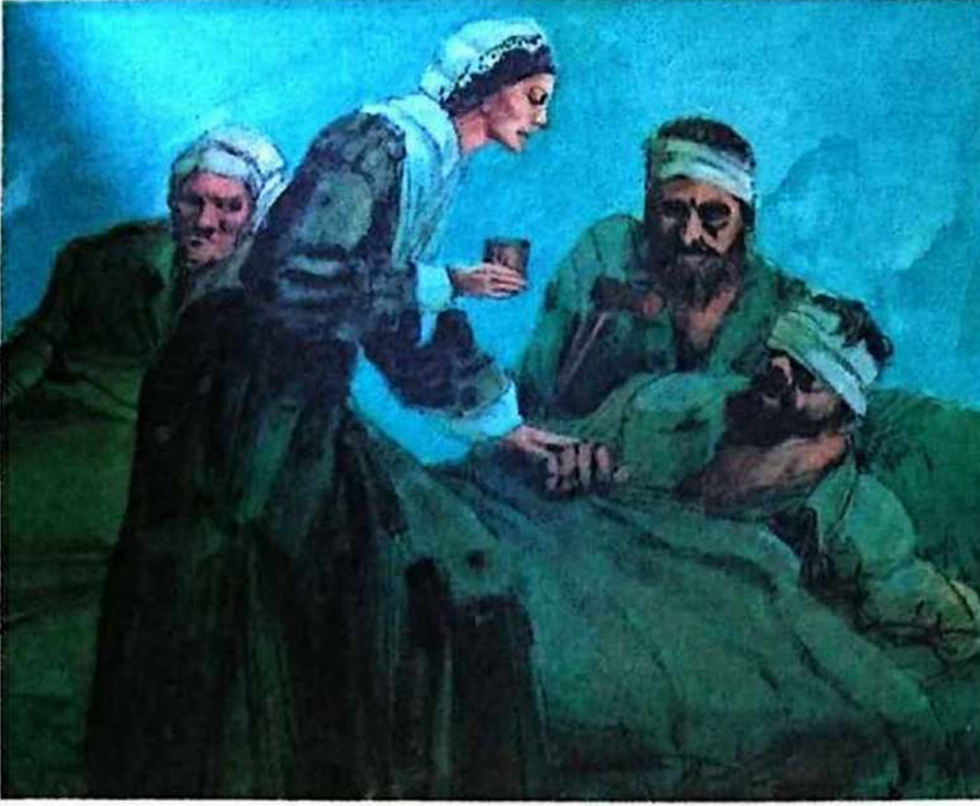
İngiliz fizikçi ve matematikçi Isaac Newton (Ayzek Nüvtın okunur) bilimsel buluşlarıyla büyük bir devrim yarattı. Mekanik denen bilim dalının hareketle ilgili üç temel yasasını ortaya koydu. Matematikte yeni hesap biçimlerini geliştirdi. Beyaz ışığın gökkuşağındaki bütün renklerden oluştuğunu gösterdi. En önemlisi de kütleçekimi yasasını buldu. Bu buluşu bir ağaçtan düşen elmayı görmesiyle başlayan merakından doğdu. Elmanın neden havaya değil, yere düştüğü üzerinde düşünerek evrendeki bütün cisimlerin kütlelerine göre birbirini çektiğini kanıtladı.

Newton 1642'de İngiltere'nin Lincolnshire ilindeki bir çiftlikte doğdu. Cambridge Üniversitesi'nde okudu ve 26 yaşında profesör oldu. En ünlü kitabı *Principia*'yı (İlkeler) 1687'de yayımladı. Bu kitabında hareket ve kütleçekimi yasalarının bütün evren için geçerli olduğunu yazdı. 1705'te soyluluk unvanı verilen Newton 1727'de öldü.

■ Bakınız *fizik; ışık; kütleçekimi, teleskop.*

Isaac Newton'ın bir başka önemli buluşu aynalı teleskoptur. Newton İngiltere'de soyluluk unvanı alan ilk bilim adamıydı.

Kırım'da gece gündüz demeden yaralılara bakan Florence Nightingale'e askerler "Lambalı Kadın" adını takmışlardı.

Yaşamını hasta ve yaralıların bakımına adayan Florence Nightingale (Florens Naytingeyl okunur) modern hemşireliğin kurucusudur. 1820'de İtalya'nın Floransa kentinde doğdu. İngiltere'de büyüdü. Genç yaşta hastaneleri ziyarete başladı. 1851'de Almanya'ya giderek hemşirelik dersleri aldı. 1853'te Londra'da bir kadın hastanesinin başına getirildi.

İngiltere Kırım Savaşı'na girince 1854'te gönüllü olarak İstanbul'da görev aldı. Askeri hastaneleri temiz, sağlıklı ve düzenli duruma getirdi. Ertesi yıl 38 hemşirelik bir ekiple Kırım'a geçti. Zor koşullarda yaralı askerlere bakarak, ölü sayısının azalmasını sağladı. Savaştan sonra Londra'da bir hemşirelik okulu açtı. Kadınların hemşireliği onurlu bir meslek olarak benimsemesinde önemli rol oynadı. 1907'de İngiliz Liyakat Nişanı'nı alan ilk kadın oldu. 1910'da öldü. Türkiye'de 1961'de açılan ilk yüksek hemşirelik okuluna onun adı verildi.

Nil Irmağı

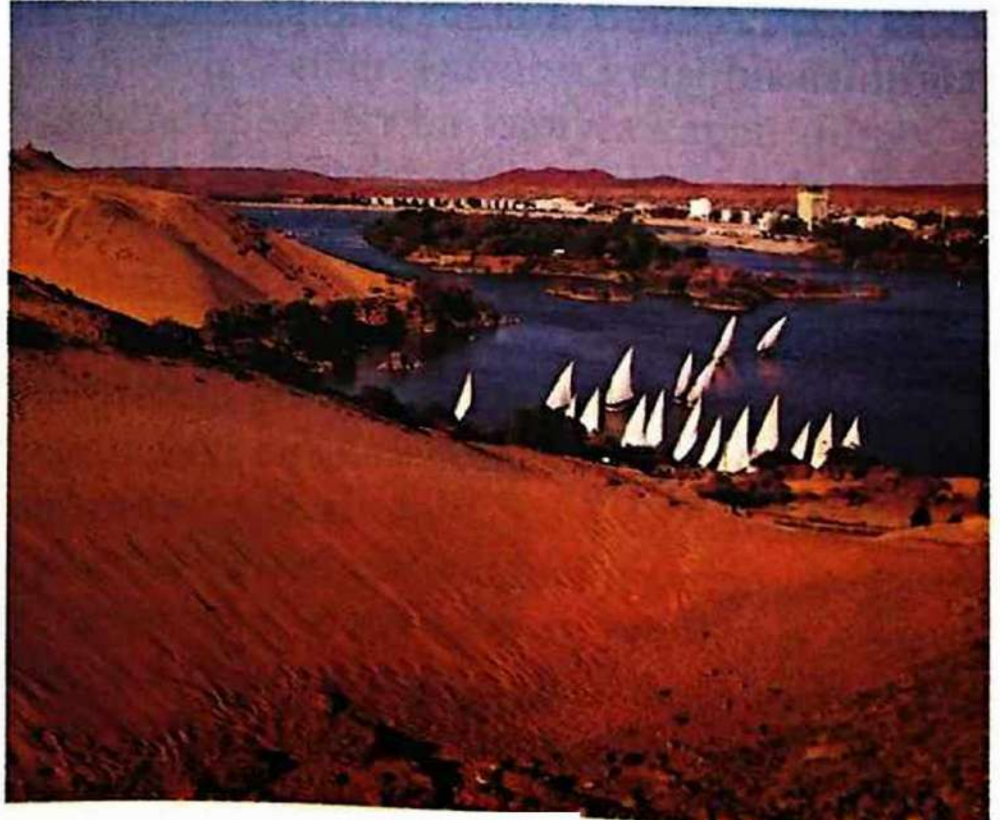
Nil Irmağı dünyanın en uzun akarsuyudur. Afrika'nın kuzeydoğusunda yer alır. Toplam uzunluğu 6.600 kilometreden fazladır.

Nil iki ana koldan oluşur. Bunlardan Beyaz Nil dünyanın üçüncü büyük gölü olan Victoria Gölü'nden çıkar. Mavi Nil ise Etiyopya'daki Tana Gölü'nden doğar. İki ırmak Sudan'ın başkenti Hartum'da birleştikten sonra kuzeye ilerleyerek Sahra'yı ve Mısır'ı aşar. Kıyıya yakın bir delta oluşturan Nil Irmağı, sularını Akdeniz'e boşaltır.

Mısır'da Nil'in iki yanında çorak çöller uzanır. Tarım alanları yalnız ırmak kıyılarında bulunur. Nil Irmağı her yıl taşar ve yatağına çekilirken geride verimli topraklar bırakır. Mısır halkının çoğunluğu ırmak çevresindeki dar şeritte yaşar.

Eski Mısırlılar tarım yapmalarına ve yaşamalarına olanak veren Nil'e taparlardı. Ülkeye can veren Nil'i "Büyük Irmak" adıyla anarlardı.

■ Bakınız *Eski Mısır; taşkın.*

Nil eski çağlardan beri teknelerin işlediği önemli bir suyoludur. Eski Mısırlılar Nil'in kenarında dev piramit, sfenks ve tapınaklar inşa etmişlerdi.

Nilüfer

Nilüferler gösterişli çiçekler açan su bitkileridir. Yaklaşık 40 türü kapsayan nilüfergiller ailesinde lotus denen benzer bir bitki de yer alır. Nilüfer ılıman ve tropik bölgelerde göl ve havuz gibi tatlı ve durgun sularda yetişir. Su üstünde yüzen geniş, yuvarlak yaprakları ve çanak gibi açılan çiçekleri vardır. Yaprakları kurbağa, böcek ve başka su canlıları için bir sal ve barınak işlevini görür. Çiçekleri çok sayıda taçyapraktan oluşur; beyaz, sarı, pembe ya da mavi renkte olur. En yaygın türü, kırmızımsı yaprakları ve hoş kokulu beyaz çiçekleri olan beyaz nilüferdir.

Nilüferin mumsu bir örtüyle kaplı düz yaprakları ve uçları yıldıza benzeyen çiçekleri vardır. Bazı nilüfer türleri çiçeklerini yalnız geceleri açar.

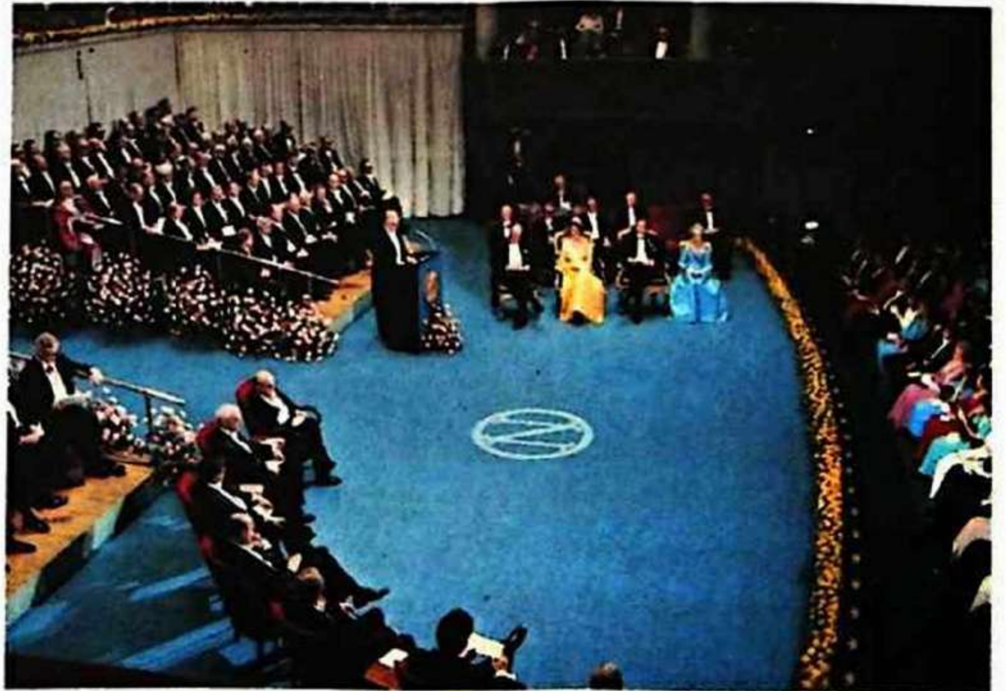
Tatlı sularda büyüyen nilüferler süs için havuzlarda da yetiştirilebilir.

Nobel Ödülü

Nobel Ödülü her yıl insanlığa en büyük yararı sağlamış kişilere verilir. Bu uygulamayı başlatan İsveçli kimyacı ve sanayici Alfred Nobel'dir. Dinamitin mucidi olan Nobel, büyük servetini bir vakfa bağışlamış, tıp ve fizyoloji, fizik, kimya, edebiyat ve barış dallarında ödül verilmesini istemişti. 1968'de İsveç Merkez Bankası gerekli kaynağı sağlayarak bunlara ekonomi dalını da ekledi. İlk ödüller 1901'de, ilk ekonomi ödülü 1969'da verildi.

Fizik, kimya ve ekonomi dallarında Nobel Ödülü kazananları İsveç Kraliyet Bilimler Akademisi belirler. Tıp ve fizyoloji dalındaki ödül sahibini İsveç'in Karolinska Tıp Enstitüsü seçer. Edebiyat dalındaki ödüle İsveç Edebiyat Akademisi karar verir. Barış dalında kime ödül verileceğini ise Norveç Parlamentosu'na bağlı bir komite saptar. Her ödül bir altın madalya, bir ödül belgesi ve bir miktar paradan oluşur. Bazı yıllarda bazı dallarda ödül ertelenir, hiç verilmez ya da paylaştırılır. Birçok ülkenin yurttaşları Nobel Ödülü kazanmışlardır.

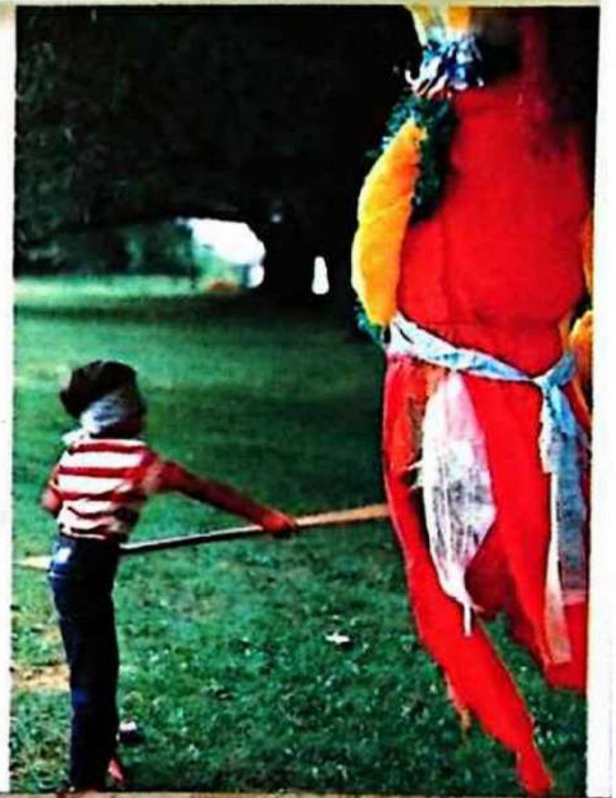
Beş daldaki Nobel Ödülü İsveç'in başkenti Stockholm'de düzenlenen törenle dağıtılır. Yalnız Nobel Barış Ödülü dağıtım töreni Norveç'in başkenti Oslo'da yapılır.

Hıristiyanlar her yıl 25 Aralık'ta Hz. İsa'nın doğumunu kutlarlar. Bu dinsel bayrama Noel denir. Noel gelenekleri birçok farklı kültürden doğmuştur. Örneğin günümüzdeki Noel ağacı, ortaçağda Almanlar'ın evlerine koyduğu, Cennet Bahçesi'ni temsil eden çam ağacından gelir. Ama yaprakdökmeyen ağaçları ölümsüzlüğün simgesi olarak kullanmak Eski Mısır ve Çin'de de görülen yaygın bir gelenektir. Noel şarkıları çeşitli Avrupa ülkelerinden kaynaklanır. Noel kutlamaları da ülkeden ülkeye değişir. Güney Amerika'da çocukların Noel armağanları pinata denen, bazen kukla gibi giydirilmiş bir kaba konur. Gözleri bağlı bir çocuk elindeki değnekle kabı kırarak içindeki oyuncak ve şekerlemelerin çevreye saçılmasını sağlar. Hollanda ve Belçika ile Almanya'nın bazı yerlerinde çocuklar armağanlarını 6 Aralık'ta alırlar. Bu tarih Noel Baba olarak bilinen Aziz Nikolaos'un yortu günüdür. Noel Baba'nın Anadolu'da doğduğuna ve çocukları koruduğuna inanılır.

Solda: *Birçok ülkede Noel ağaçları parlak ve ışıklı süslerle donatılır.*
Sağda: *Pinata denen kap kırıldıktan sonra çocuklar içindeki armağanları paylaşırlar.*

Notilus

Notilusun kabuğundaki bölme sayısı 36'yı bulabilir.

Notilus tıpkı salyangoz ve ahtapot gibi bir yumuşakçadır. Sarmal biçimde kıvrılmış kabuğu içinde yaşayan bu hayvana Hint Okyanusu ve Büyük Okyanus'un sıcak sularında rastlanır. Kabuğunun dış yüzeyi uçuk sarı üstüne kızıl kahverengi çizgilidir. İç yüzeyi boydan boya sedefle kaplıdır. Kabuk dıştan pürüzsüzdür. Ama içten art arda dizili birçok bölmeye ayrılır. Notilus büyüdükçe kabuğuna eklediği daha geniş yeni bir bölmeye geçer. Notilusun ağzını çevreleyen 90 kadar dokunaç vardır. Bu dokunaçlar yayılıp sudaki yiyecekleri toplar. Notilus başını içeri çekince kabuğun ağzını etli bir kapakla örter.

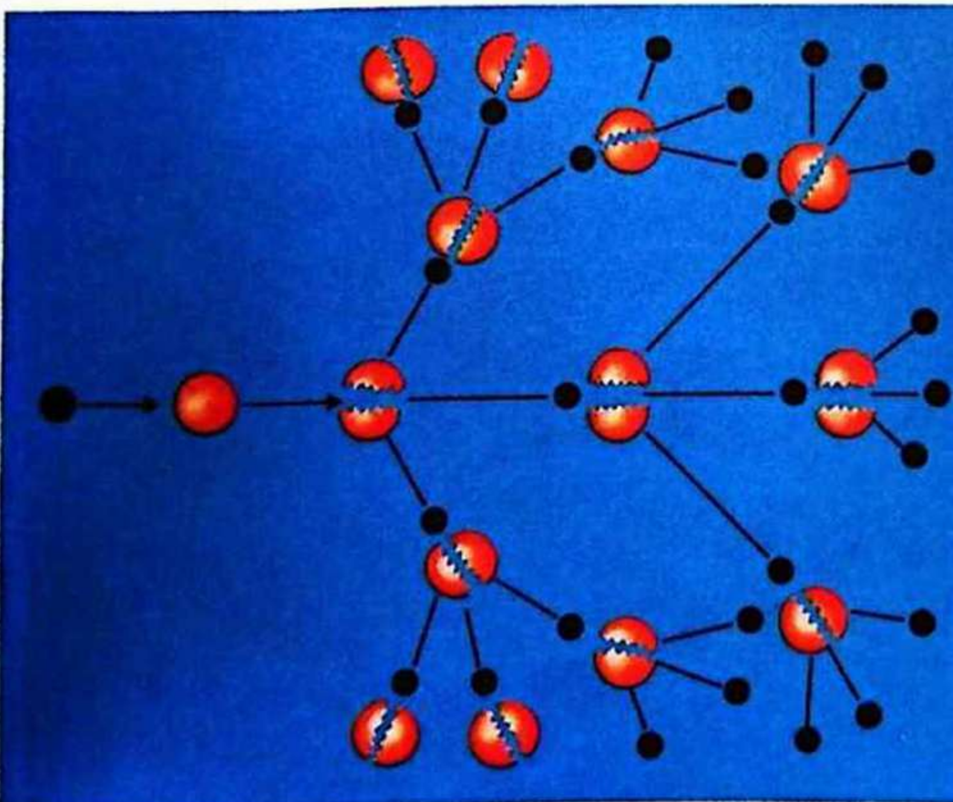
Notilus kabuğundaki bölmelerde bulunan gaz miktarını ayarlayarak yüzme derinliğini değiştirebilir.

Nükleer enerji atom içinde bulunan enerjidir. Atomun ortasında çekirdek denen bölüm yer alır. Uranyum gibi belirli elementlerde çekirdek ikiye bölündüğünde nükleer enerji açığa çıkar. Bu sürece fisyon ya da çekirdek bölünmesi denir. Nükleer enerji elde etmenin bir başka yolu füzyon ya da çekirdek kaynaşmasıdır. Bu durumda bir elementin iki çekirdeği birleşir. Hem fisyon, hem de füzyon tepkimeleri "zincirleme" olabilir. Yani tepkime sonsuza değin sürekli yinelenebilir ve her seferinde enerji üretilir. Nükleer enerji radyoaktif bozunum denen bir süreçle de elde edilir. Bu süreç kararsız bir atom çekirdeğinin parçalara ayrılıp ısı ve radyasyon salmasıyla ortaya çıkar. Bilim adamları reaktör denen aygıtlarda çekirdek bölünmesini denetlemeyi başarmışlardır. Bu yoldan sağlanan nükleer enerji çeşitli amaçlarla kullanılabilir. Çekirdek kaynaşmasının denetim altına alınmasında ise hâlâ aşılamayan güçlükler vardır.

■ Bakınız *atom; radyasyon.*

Çekirdek bölünmesi, yani fisyon tepkimelerinde atomların çekirdekleri ikiye ayrılır. Böylece büyük bir nükleer enerji açığa çıkar. Çekirdek tepkimeleri insan ve çevre için tehlikeli olabilen radyasyona da yol açar.

Okul

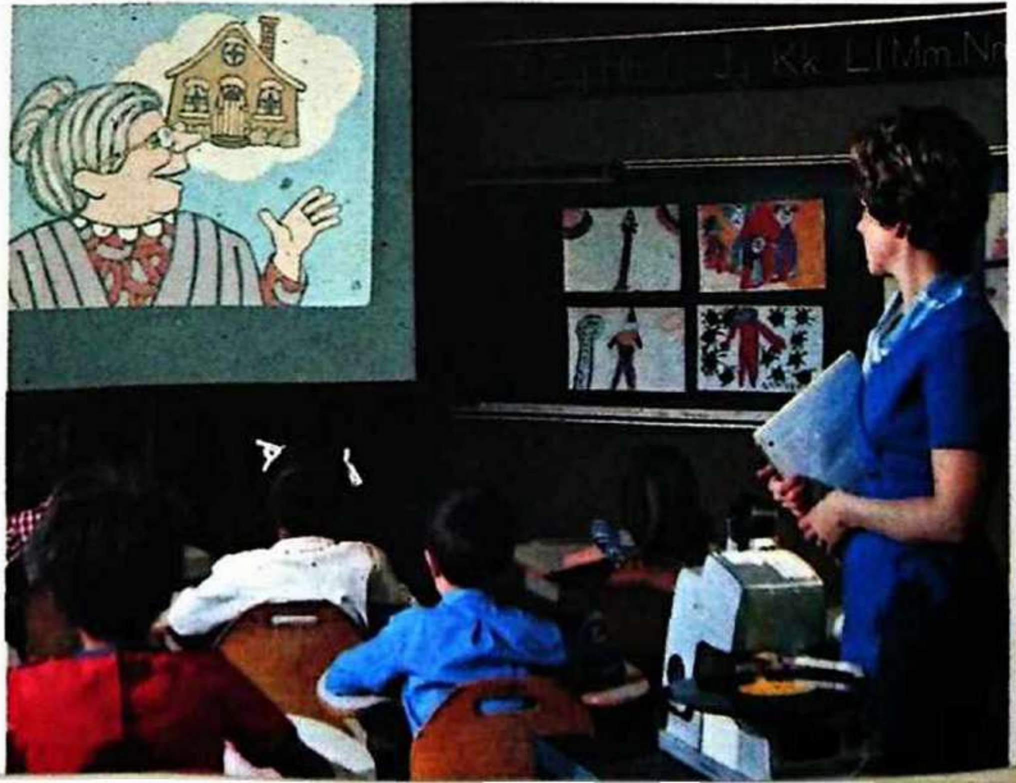

İnsan her yaşta öğrenci olabilir. Çocuklar üç yaşından sonra anaokuluna gidebilirler. Yetişkinler de okuma yazma ya da meslek dersleri izleyebilirler.

Öğretmenlerin öğrencilere ders verdiği yerlere okul denir. Eskiden çocuklar evde anne ve babalarından ders alırlardı. Okullarda eğitim, özellikle 18. yüzyıldan sonra yaygınlaştı. Türkiye'deki eğitim sistemi ilk, orta ve yüksek olmak üzere başlıca üç aşamaya ayrılır. Çocuklar üç yaşından sonra gittikleri anaokullarında ilköğretime hazırlanırlar. İlköğretim, ilk ve orta okul olmak üzere sekiz yıldır. Ortaöğretim üç yıllık liseyi kapsar. Liseden sonra öğrenciler sınavla yüksekokul ve üniversitelere girebilirler. Ayrıca belirli işlerin öğretildiği meslek okulları vardır.

■ Bakınız *eğitim*.

Öğrenciler okulda çeşitli yöntemlerle öğrenim görürler. Bazen derslere yardımcı olmak için film gösterilir. Türkiye'de ilköğrenim zorunlu ve parasızdır.

Okyanus

Yeryüzünde kıtaları çevreleyen kesintisiz tuzlu su kütlelerine okyanus denir. Bu sular yeryüzeyinin yaklaşık yüzde 71'ini kaplar. Büyük Okyanus, Atlas Okyanusu ve Hint Okyanusu üç büyük okyanustur. Bunlar güneyde Antarktika kıtası çevresinde birleşir. Kuzey Buz Denizi denen su kütlesi de bir okyanustur. Bir bölümü karayla çevrili büyük su kütleleri olan denizler okyanusların parçası sayılır. Örneğin Akdeniz Atlas Okyanusu'nun bir parçasıdır.

Okyanus suları dünyanın her yerinde iklimi ve sıcaklık düzeyini etkiler. Okyanusların içinde büyük ırmakları andıran dev akıntılar dolaşır. Bunlardan Atlas Okyanusu'ndaki Gulf Stream (Galf Strim okunur), yakınındaki karalarda havanın ısınmasını sağlar. Büyük Okyanus'taki California ve Humbolt akıntıları ise havayı serinletici bir etki yaratır.

■ Bakınız *Atlas Okyanusu; Büyük Okyanus; dalga; gelgit; deniz altı araştırmaları.*

Büyük Okyanus'un bilinen en derin yeri olan Mariana Çukuru'nda derinlik 11 bin metreyi aşar. İnsanlar özel suciğeri donanımıyla 90 metre kadar derine inebilmişlerdir.

Okyanusbilim

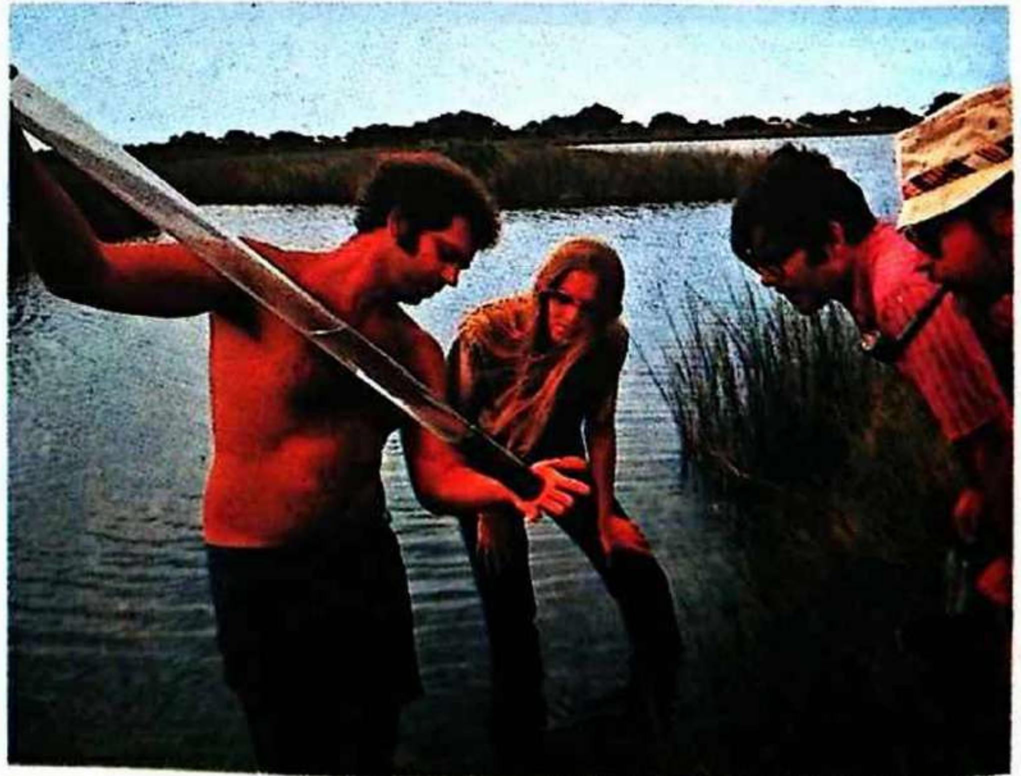

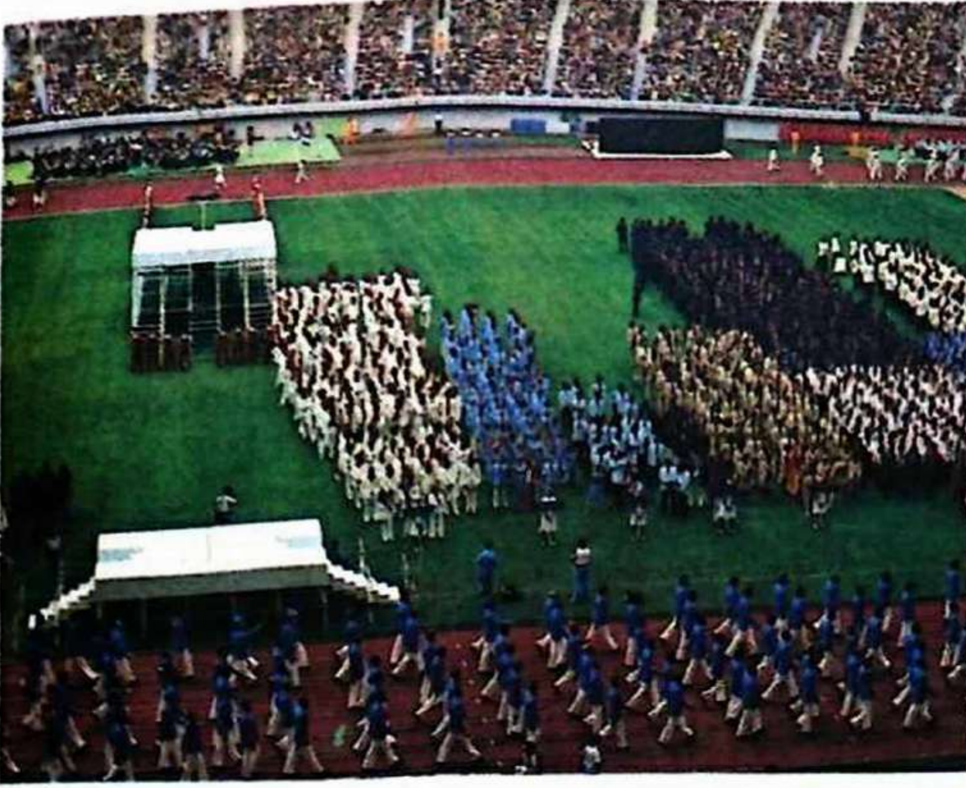
Okyanusbilim keşif teknikleriyle birlikte gelişmiştir. Okyanusbilim çalışmalarının yürütüldüğü gemilerde özel laboratuvarlar bulunur.

Okyanusbilim oldukça yeni bir bilim dalıdır. 19. yüzyılda doğmuş, ama II. Dünya Savaşı başladıktan sonra bulunan deniz altı keşif teknikleriyle gelişmiştir. Okyanus ve denizlerin yapısını, özelliklerini, buralardaki bitki ve hayvan topluluklarını, akıntıları inceler. Uygulama alanı gittikçe genişlemekte, dünya ekonomisi açısından önemi artmaktadır. Denizlerde yeni gıda, enerji ve mineral kaynaklarının bulunmasında önemli rolü vardır. Balıkların sistemli olarak yetiştirilmesi, denizden petrol çıkarılması, içme suyu elde edilmesi, gelgit enerjisinin ve denizlerin ısıl enerjisinin değerlendirilmesi gibi alanlarda okyanusbilimden yararlanılır.

Okyanusbilimciler çeşitli ölçüm aletleri ve hassas aygıtlar kullanırlar.

Olimpiyat Oyunları'nın açılış ve kapanışında sporcular geçit töreniyle izleyicileri selamlarlar.

Olimpiyat Oyunları her dört yılda bir farklı ülkelerde düzenlenen uluslararası spor karşılaşmalarıdır. Bu karşılaşmalarda amatör sporcular yarışırlar. İlk Olimpiyat Oyunları İÖ 776'da Eski Yunan'da başladı. Bugünkü biçimiyle ise ilk kez 1896'da düzenlendi. Olimpiyat Oyunları'nda 200 kadar dalda yarışma yapılır. Bunlar arasında atletizm, güreş, halter, jimnastik ve yüzme sayılabilir. Kış Olimpiyat Oyunları 1924'ten beri ayrı olarak düzenlenmekte, artistik paten, buz hokeyi ve kayak gibi sporlara yer vermektedir.

Eski Yunan'da sporcular Zeus Tapınağı'nın yakınındaki Olympia'da tanrıların becerilerine ulaşmaya çalışırlardı.

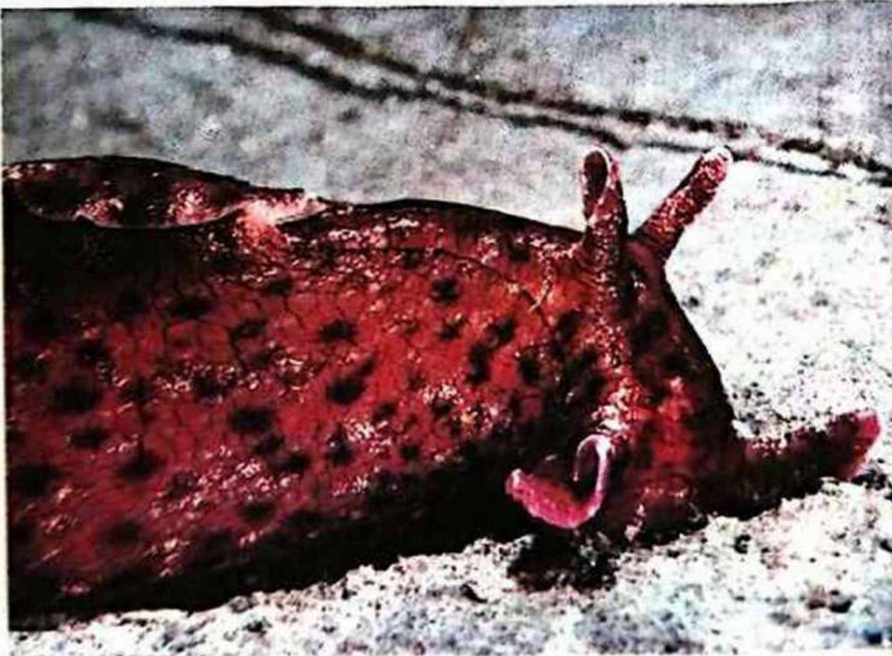
Omurgasızlar

Omurga, üstün yapılı hayvanların sırtları boyunca uzanan, kemik ya da kıkırdaktan yapılmış çok önemli bir gövde desteğidir. Omurgadan yoksun hayvanlara omurgasızlar denir. Ahtapot, karınca, ıstakoz ve hamamböceği birer omurgasızdır.

Hayvanlar âleminin yüzde 90'ını aşan bölümünde omurga bulunmaz. Ama balık, kurbağa, kuş, sürüngenler ve memeliler gibi en tanınmış hayvanlar omurgalıdır. Bazı omurgasızlar çok küçüktür; ancak mikroskop altında görülebilirler. Ama 10 kollu deniz omurgasızlarından dev kalamarlar 17 metre uzunluğa ulaşabilir. Dokunaçlarının uzunluğu 30 metreye varabilen dev denizanası da omurgasızdır. Denizyıldızları, süngerler, örümcekler, solucanlar ve salyangozlar hep omurgasız hayvanlardır. Böcekler de gene bu gruba girer. Bütün bu hayvanların vücudunu içten destekleyen ne bir iskelet, ne de bir omurga vardır. Ama midye ve ıstakoz gibi birçok omurgasız hayvanın vücudunu saran sert bir kabuk ya da bir dış iskelet bulunur.

Solda: *Bu deniztavşanı denizlerde yaşayan bir omurgasız hayvandır.* Sağda: *Kırkayak ve çıyanların yüzden çok ayağı vardır. Ama vücutlarında tek bir kemik bile bulunmaz.*

Opal

Opal, silisten oluşan bir mineraldir. En değerli türleri mücevher yapımında taş olarak kullanılır. Bunlar ışığa tutulduğunda alev gibi parlak renkler saçar. Kırmızı, mavi ya da yeşil renklileri çok beğenilir.

En değerli opaller Avustralya, Meksika, Çekoslovakya, Honduras ve ABD'nin batı kesiminde çıkarılır. Gökkuşağı parıltısı vermeyen türlere bayağı opal denir. Bunlar kahverengi, beyaz ve sarı olur. Ateş kırmızısı ya da turuncu renkli opallere daha çok Meksika'da rastlanır. Bunlar saydam olduğu için genellikle başka renkleri yansıtmaz.

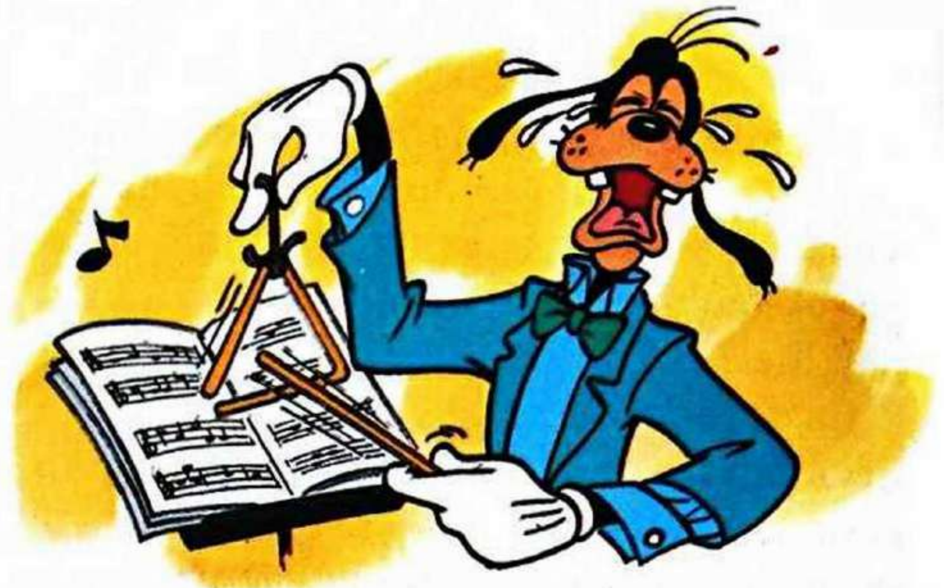
Birdenbire çatladıklarından eskiden opallerin uğursuzluk getirdiğine inanılırdı. Oysa bu durum kurak havalarda, içlerindeki su miktarının azalmasından kaynaklanır. Opaller kayaçlardaki yarık ve deliklerde bulunur. En sık rastlandıkları yerler etkin yanardağların oluşturduğu korkayaçlardır. Bazen çok büyük opallere rastlanır. Örneğin 1970'te Avustralya'da 7 kilograma yakın dev bir opal çıkarılmıştı. İkiye ayrılan bu opalin satış fiyatı 1 milyon doları geçiyordu.

Opalin çeşitli renklerde birçok türü vardır.

Opera

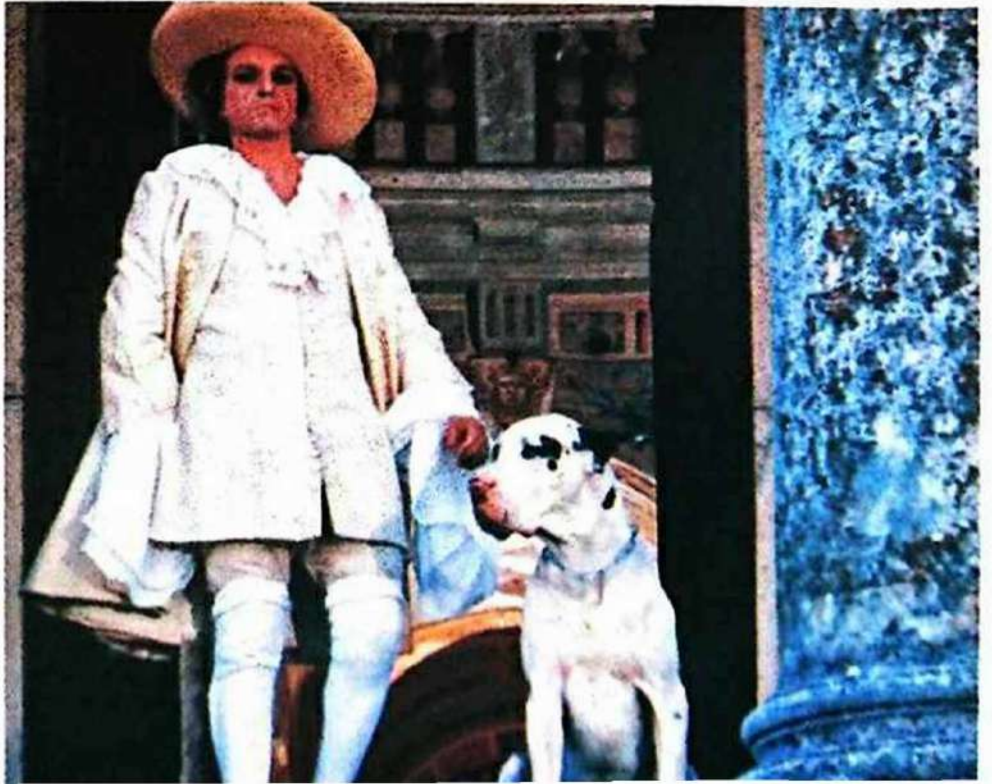

Bir opera ciddi ya da komik olabilir. Ama genellikle duygu yüklü ve gerilimlidir.

Opera müzikli bir sahne oyunudur. Operada olay konuşma aracılığıyla değil, orkestra eşliğinde söylenen şarkılarla anlatılır. Tiyatro oyunlarında olduğu gibi sahne dekoru ve kostüm kullanılır. Oyunu anlatan opera metnine libretto denir. Opera sanatçıları hem şarkı söyleme, hem de oyunculuk açısından yetenekli olmalıdırlar. Canlandırdıkları karakterlerin duygularını arya denen solo şarkılarla dile getirirler. Orkestranın çaldığı müzik de öykünün anlatılmasına ve kişiliklerin yansıtılmasına yardımcı olur. Operanın bazı bölümlerinde koro yer alır.

■ Bakınız *Mozart, Wolfgang Amadeus; müzik; Verdi, Giuseppe.*

Wolfgang Amadeus Mozart'ın ünlü operalarından Don Giovanni *ilk kez 1787'de İtalya'da sahneye kondu. Opera 16. yüzyıl sonlarında İtalya'da doğdu.*

Çağdaş orkestralarda bazı müzik parçalarını çalmak için elektronik ses kaynakları gibi alışılmamış çalgılar da kullanılır.

Orkestra büyük bir müzik topluluğudur. Bir şefin yönetiminde çeşitli çalgıları çalan müzikçilerden oluşur. Bu çalgılar genellikle dört bölüme ayrılır: Yaylı çalgılar, tahta nefesli çalgılar, bakır nefesli çalgılar ve vurmalı çalgılar. Bir senfoni orkestrasında 80'den çok çalgı bulunur. Bunların yarısından fazlası genellikle yaylı çalgılardır.

Orkestra 17. yüzyılda operayla birlikte gelişmeye başladı. İtalyan besteci Claudio Monteverdi 1607'de hem yaylı, hem nefesli çalgıların yer aldığı bir opera besteledi. Bu operanın müziğini çalan küçük topluluk, modern senfoni orkestrasının gelişmesinde önemli bir ilk örnek oldu. Operalar sinfonia denen uvertür, yani açılış müziğiyle başlardı. Zamanla operadan ayrı çalınan bu müzik senfoni adını aldı. Haydn, Beethoven, Mozart gibi besteciler çok sayıda çalgı gerektiren senfoniler yazdılar. Böylece zenginleşen senfoni orkestrası bugünkü yapısına kavuştu. Daha küçük topluluklara ise oda orkestrası dendi.

■ **Bakınız** *Beethoven, Ludwig van; besteci; davul; Mozart, Wolfgang Amadeus; nefesli çalgılar; senfoni; yaylı çalgılar.*

Orkide

Orkidelere yüksekliği 3.000 metreye varan dağlık alanlarda bile rastlanabilir.

Çiçeklerinin çeşitliliği bakımından en zengin bitki topluluğu orkidelerdir.

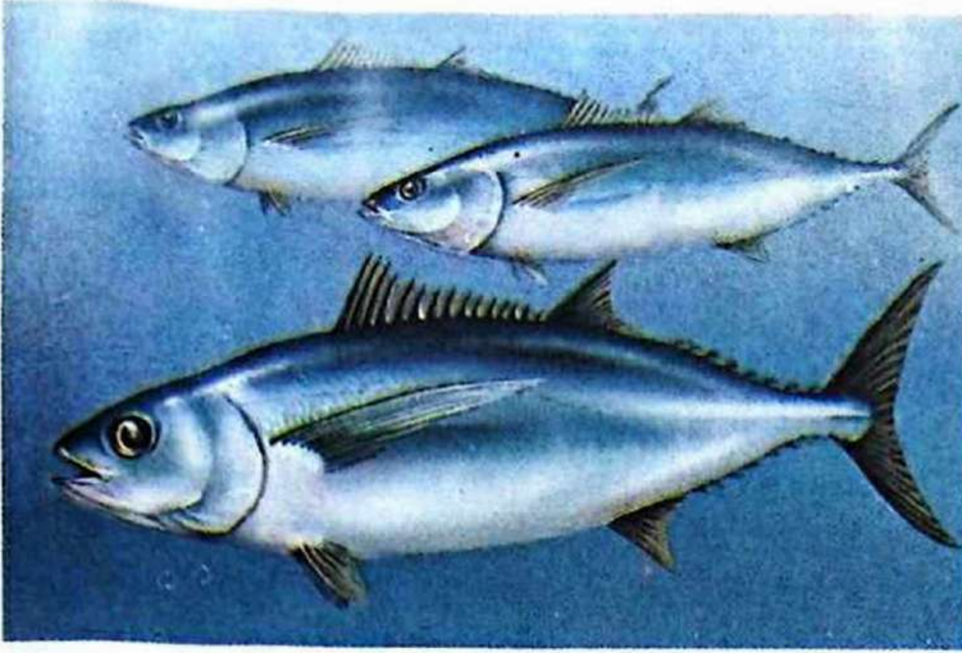
Orkideler gösterişli çiçekleri olan çok geniş bir bitki topluluğudur. Yaklaşık 30 bin türü vardır. Dünyanın hemen her yerinde rastlanan orkide süs bitkisi olarak bahçe ve seralarda da yetiştirilir. Orkideler özellikle tropik ve astropik bölgelerde yaygındır. Tropik orkidelerin çoğu ağaçların gövde ve dalları üstünde yetişir. Bu türler gerekli besini ve suyu uzun kökleri aracılığıyla havadan alır. Bazı türler kayalarda ve karayosunları içinde yetişir. Tohumlarından vanilya çıkarılan bitki de bir orkide türüdür.

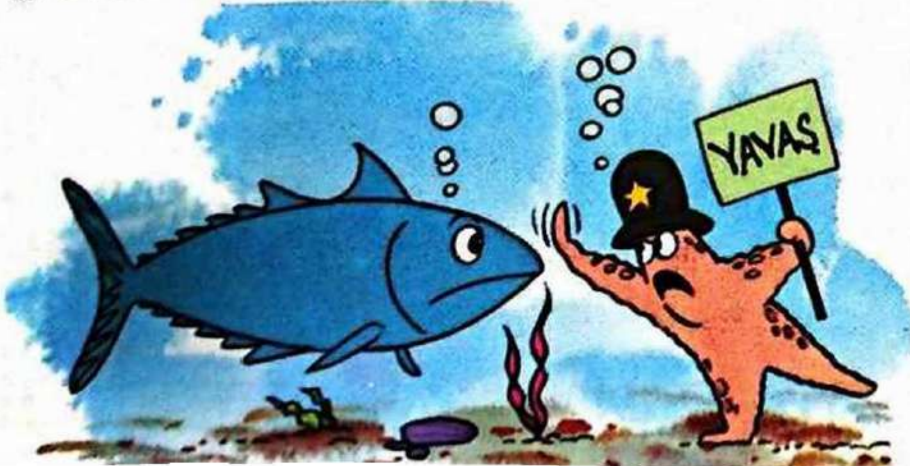
Orkinos

Orkinoslar bütün tropik ve ılıman bölge denizlerine yayılmış iri yapılı balıklardır. Akrabaları olan palamutbalıklarına benzerler, ama çok daha büyüktürler. Suyu yarmaya uygun torpil biçimli gövdeleri sayesinde çok hızlı yüzerler. İçlerinde en iri tür olan bayağı orkinosun uzunluğu 4,3 metreye, ağırlığı 800 kilograma ulaşabilir. Orkinosun ince bir kuyruk sapı, hilal biçiminde iri bir kuyruğu vardır. Sürü halinde dolaşır ve küçük balıklarla beslenirler. Dişiler suda yüzen binlerce yumurta bırakabilir. Yumurtadan çıkan yavruların uzunluğu yarım santimetre kadardır. Ama hızla büyürler. Her yıl avlanan milyonlarca ton orkinosun büyük bölümünden konserve yapılır. Orkinos konservesi genellikle tonbalığı adıyla tanınır.

Bazı orkinoslar Atlas Okyanusu'nun karşılıklı iki kıyısı arasında yüzerek, Avrupa'dan Amerika'ya binlerce kilometre yol aşar.

Orkinos saatte 25 kilometre hızla yüzebilir

Orman

Çok sayıda ağaç ve başka bitkilerle kaplı geniş alanlara orman denir. Ormanlar çeşitli hayvanlara barınak ve yiyecek sağlar. İnsanların kereste, odun ve kâğıt gibi birçok gereksinimini karşılar. Ayrıca havayı temizler ve toprağın aşınmasını önler.

Başlıca iki orman türü vardır. Görece serin ve az yağışlı yerlerde yetişen iğneyapraklı ormanlar genellikle çam, ladin ve göknar gibi ağaçlardan oluşur. Yıl boyunca yapraklı ve yeşil kaldıkları için herdemyeşil denen bu ağaçların yaprakları iğneye benzer. Yumuşak odunları daha çok kerestecilikte ve kâğıt üretiminde kullanılır. İkinci türü oluşturan yaprakdöken ormanlara bol yağış alan yumuşak iklimli yerlerde rastlanır. Bunlarda daha çok akçaağaç, meşe ve kayın gibi kışın yapraklarını döken, sert odunlu ağaçlar bulunur. Ekvator'a yakın bölgelerdeki tropik yağmur ormanları, geniş yapraklı, ama yapraklarını dökmeyen ağaçlardan oluşur. Yağmur ormanlarında bitki örtüsü çok zengindir.

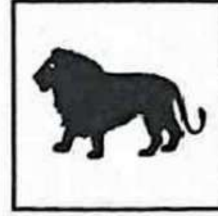
Yeryüzünün yaklaşık yüzde 30'u ormanlarla kaplıdır. En geniş ormanların bulunduğu ülkeler Rusya ile Brezilya'dır.

■ Bakınız *ağaç*; *herdemyeşil bitkiler*; *iğneyapraklılar*.

Ornitorenk

Ornitorenkin ağız bölgesi ördek gagasını andırır.

Ornitorenk yumurtlayan bir memelidir. Ornitorenk ve ekidne dışında yumurtlayan başka bir memeli hayvan yoktur. Ornitorenk Avustralya'nın doğu kesimlerinde yaşar. Ayakları yassı ve perdeli, kuyruğu yassı ve geniş, derisi kahverengi ve sık kıllıdır. Erkekleri 60 santimetre uzunluğa ve 2 kilogram ağırlığa erişebilir. Erkeklerin arka bacaklarında zehirli mahmuzlar vardır. Dişi ornitorenk tıpkı bir kuş gibi yumurtlar. Her yumurtlama döneminde genellikle iki yumurta bırakır. Yumurtalardan çıkan yavrularını öbür memeliler gibi sütle besler. Ornitorenkler akarsuların çamurlu kıyılarında yaşar. Gece dolaşmaya çıkar, küçük ıstakozları, solucanları ve böcekleri yerler.

Bilim dünyası ornitorenkin varlığını ancak 1797'de öğrendi. Ornitorenk çok iyi yüzücüdür. Suyun altında beş dakika kadar kalabilir.

Orta Amerika

Orta Amerika dar bir köprü biçiminde Kuzey ve Güney Amerika'yı birbirine bağlar. Doğusunda Atlas Okyanusu, batısında Büyük Okyanus uzanır. Panama Kanalı yapılarak iki okyanus arasında kestirme bir yol açılmıştır. Bölgedeki ülkeler Belize, Kosta Rika, Guatemala, El Salvador, Honduras, Nikaragua ve Panama'dır. Orta Amerika'nın toplam alanı 523 bin kilometrekareye yakındır. Toprakları Kuzey Amerika'daki Meksika'dan Güney Amerika'daki Kolombiya'ya kadar 1.770 kilometre boyunca uzanır. Büyük bölümü dağlık ve ormanlarla kaplıdır.

Orta Amerika'da yaşayan 30 milyondan fazla insanın çoğu İspanyol, Yerli ve İspanyol-Yerli melezidir. Siyahlar daha çok Panama'da ve tropik doğu kıyılarında yaşarlar. En kalabalık yöreleri serin yaylalardır. Bu yörelerde küçük çiftçilerin yanı sıra büyük çiftliklerde çalışan tarım işçileri vardır. Orta Amerika'nın en önemli ürünleri kahve, muz, tütün ve kauçuktur.

■ Bakınız *Güney Amerika; Mayalar; Panama Kanalı.*

Fotoğraftaki Belize kenti, eskiden İngiliz Hondurası olarak anılan Belize'dedir. Orta Amerika'da böyle birçok liman kenti vardır.

Orta Asya

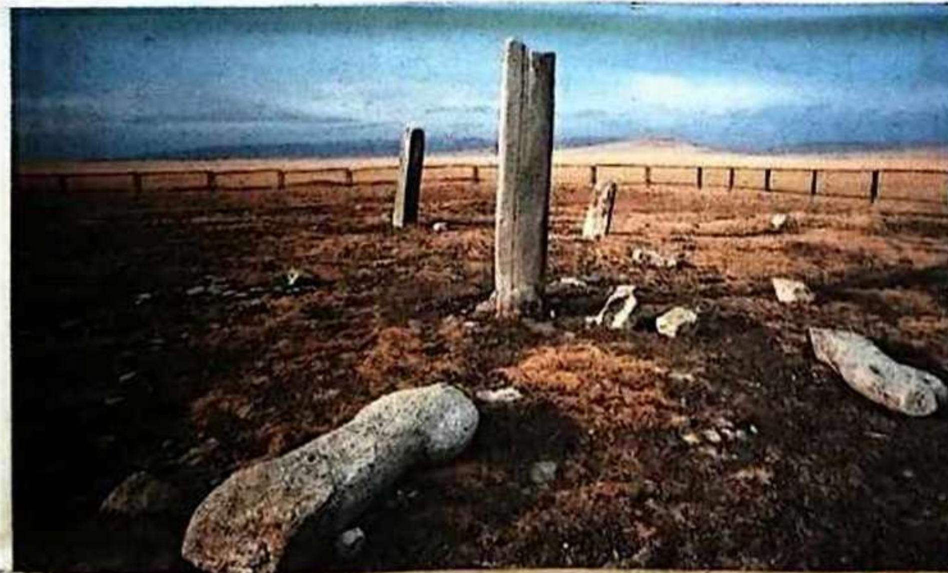

Orta Asya, Asya kıtasının altı ana bölgesinden biridir. Mançurya'nın batısından Hazar Denizi'ne kadar uzanır. Moğolistan, Tibet, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan ve Afganistan ile Çin'in Sinkiang Uygur Özerk Bölgesi'ni kapsar. Altay, Pamir ve Tanrı dağları gibi dağlık, Gobi ve Taklamakan çölleri gibi düzlük yerleri vardır.

Orta Asya Türkler'in ana yurdu olarak da bilinir. Tarihteki adı Türkistan'dır. Ama bu bölgede yaşayan halkların hepsi Türk değildir. Ayrıca Orta Asya'dan göç etmiş Türkler de bugün başka yerlerde yaşarlar.

Orta Asya'nın bilinen tarihi, bundan 2.500 yıl kadar önce, Hunlar'la başlar. Hun İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra bölgede Avarlar, Göktürkler gibi devletler kuruldu. Sonraki dönemlerde Orta Asya Moğollar'ın, Çinliler'in ve Ruslar'ın denetiminde kaldı. 1917'deki Sovyet Devrimi'nden sonra bölgede Sovyetler Birliği'ne bağlı cumhuriyetler kuruldu. Türk cumhuriyetleri Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan 1991'de bağımsızlıklarını kazandı.

■ Bakınız *Asya; Hunlar.*

Orta Asya'da Göktürkler'in diktiği Orhun Yazıtları, yazılı Türkçe'nin bilinen ilk örnekleridir.

Ortaçağda kentlerin çoğu şato ya da kilise surlarının çevresinde gelişti.

Avrupa tarihinin ilkçağ ve yeniçağ arasındaki dönemine ortaçağ denir. Yaklaşık bin yıl süren ortaçağın 5. yüzyılda başladığı kabul edilir. Roma İmparatorluğu barbar Germenler'in akınları sonucunda 476'da yıkılınca, birçok küçük feodal krallık ortaya çıktı. Savaşların ardı arkası kesilmedi. Açlık her yere yayıldı. Ticaret, eğitim, edebiyat, mimarlık ve güzel sanatlar geriledi. Avrupa karanlığa gömüldü. 9. yüzyıl başlarında kısa bir süre birleşti. Ama 10. ve 11. yüzyıllar zayıf kralların yönetiminde geçti. Kilise güçlendi. Ortaçağ düşüncesine din egemen oldu. Haçlı seferleri 11. yüzyılın sonunda başladı.

Ekonomik koşulların düzeldiği 12. ve 13. yüzyıllarda ticaret gelişti ve kentler kuruldu. Bilim ve sanatlar yeniden canlandı. Kitapların korunduğu ve kopya edildiği manastırlar da bu gelişmede rol oynadı. Ortaçağ 15. yüzyılda Rönesans'la sona erdi.

■ Bakınız *Charlemagne; feodalizm; Rönesans.*

Ortadoğu

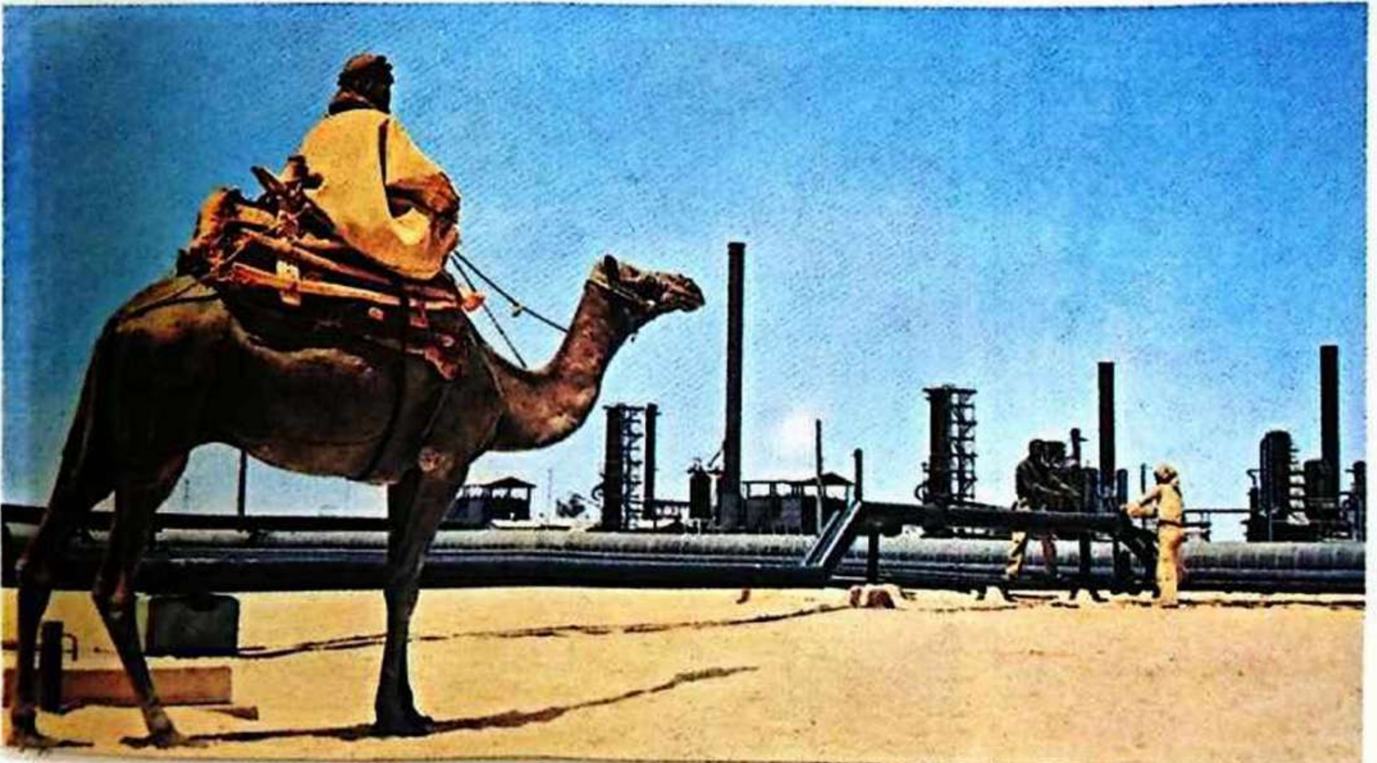

Asya'nın güneybatısından Afrika'nın kuzeyine uzanan bölgeye Ortadoğu denir. Yaklaşık 9 milyon kilometrekarelik bir alanı kaplayan bölgede birçok ülke yer alır. Türkiye, Mısır, İsrail, İran ve Suudi Arabistan önde gelen Ortadoğu ülkeleri sayılır. Bunlar Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan önemli bir köprü oluşturur.

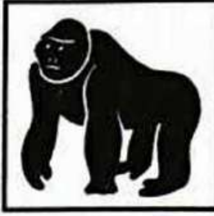
Ortadoğu dünya olaylarında her zaman önemli yer tutmuştur. Batı uygarlığının temelleri 6 bin yıl kadar önce Mezopotamya ve Eski Mısır'da atıldı. Tarım burada başladı; yazı ve tekerlek gibi önemli buluşlar bu bölgede yapıldı. Ortadoğu dünyanın üç büyük dini olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'a beşiklik etti. Günümüzde Ortadoğu halklarının büyük çoğunluğu Müslüman'dır. En yaygın dil ise Arapça'dır. Ortadoğu zengin petrol kaynaklarıyla günümüzde de dünyanın önemli stratejik merkezlerinden biridir. Bölge ülkeleri arasındaki savaşlar bütün dünyayı ilgilendirmektedir.

■ Bakınız *Araplar; Eski Mısır; İran; Mezopotamya; Türkiye.*

Dünya petrol yataklarının dörtte üçü Ortadoğu'dadır.

Ortakyaşam

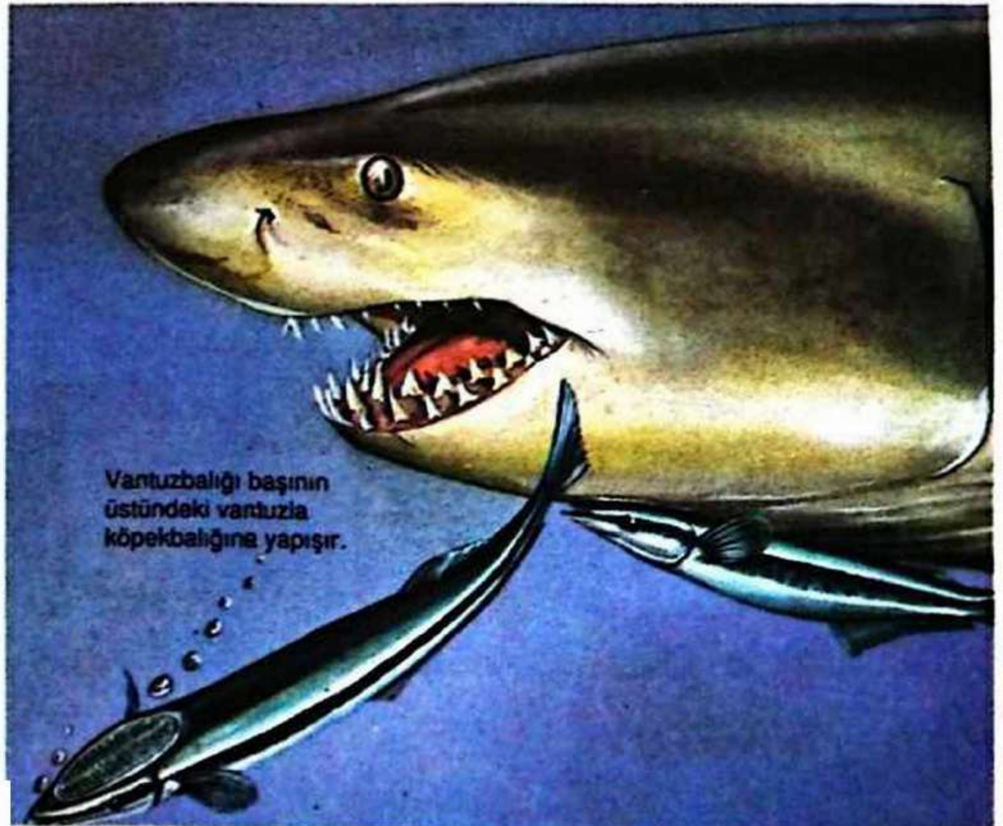

Bazı hayvanlar birlikte yaşayarak birbirlerine yardım eder.

Ortakyaşam, iki ya da daha çok değişik canlı arasında genellikle karşılıklı yararlanmaya dayalı birlikte yaşama ilişkisidir. Örneğin devekuşları iyi görür, zebralar ise iyi duyar. Sık sık sürüler halinde bir araya gelen bu hayvanlardan tehlikeyi ilk sezen öbürlerine haber verir. Sığır balıkçılı denen kuşlar ve gergedan gibi iri hayvanlar da bir arada bulunur. Balıkçıl bu hayvanların derisindeki böceklerle beslenir. Buna karşılık hayvanlar da zararlı böceklerden kurtulur. Suyosunlarıyla mantarlar arasındaki ortakyaşam sonucunda likenler ortaya çıkar.

■ Bakınız *liken.*

Vantuzbalığı derisine yapıştığı köpekbalıkları ve başka balıkların yiyeceğini paylaşır.

Geleneksel Türk seyirlik oyunlarından başlıcası ortaoyunudur. Ortaoyunu, belirli bir konuyu temel alarak, ama yazılı metne çok bağlı kalmadan oynanır. Oyuncular yere, zamana, izleyicilerin ilgisine ve kendi yeteneklerine göre oyuna her seferinde yeni espriler katarlar. Ayrıca oyun müzikle, dansla ve çeşitli taklitlerle zenginleştirilir. Ortaoyunu genellikle açıkhavada, izleyicilerin çepeçevre dizilip oturduğu bir meydanın ortasında oynanır. Müzikçiler bu meydanın bir köşesinde yer alır. Dekor olarak birkaç hasır tabure ve "yeni dünya" denen iki-üç kanatlı bir paravandan başka bir şey yoktur. Ortaoyununun temel tipleri Kavuklu ile Pişekâr'dır. Bunlar gölge oyunundaki Karagöz'le Hacivat'a benzerler. Aralarındaki konuşmalarda Pişekâr sözü espri yapılacak durumlara getirir; Kavuklu da esprileri yaparak izleyiciyi güldürür. Ortaoyununda kadın rollerini erkekler oynar. Sarhoş, külhanbeyi ve Laz, Arnavut, Karamanlı gibi tipler de bulunur. Ortaoyunu da artık Karagöz gibi hemen hiç oynanmaz olmuştur.

Ortaoyununda Kavuklu ve Pişekâr'dan başka çeşitli tipler bulunur.

Osmanlı İmparatorluğu

Osmanlı İmparatorluğu tarihin en büyük imparatorluklarından biridir. Asya, Avrupa ve Afrika'da geniş topraklara egemen olmuş, 600 yıl kadar ayakta kalmıştır.

Osmanlılar başlangıçta Anadolu'daki küçük beyliklerden biriydi. Devletin kurucusu Osman Bey, Anadolu Selçukluları'nın bir uç beyiyken 1299'da bağımsızlığını ilan etti. Osman Bey ve ardılları Anadolu ve Rumeli'de geniş topraklar ele geçirdiler. 1326'da Bursa, 1365'te de Edirne Osmanlı başkenti oldu. Yıldırım Bayezid 1402'de Timur'a yenilince devlet dağılma tehlikesi geçirdi, ama oğlu I. Mehmet imparatorlukta yeniden birliği sağladı. 1453'te Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u almasıyla Osmanlı tarihinde yeni bir dönem açıldı. İstanbul başkent oldu. Fatih Anadolu Beylikleri'nin birçoğunu Osmanlı topraklarına kattı. Torunu Yavuz Sultan Selim İran'a egemen olan Safeviler'i yendi. Doğu Anadolu'yu, ardından da Suriye ve Mısır'ı ele geçirdi. Mısır'daki son Abbasi halifesinden halifeliği devraldı. Yavuz'un oğlu Kanuni Sultan Süleyman bütün Balkanlar'ı aldı. 1529'da Viyana'yı kuşattı. Doğuda da Irak'ı ele geçirdi. 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu

Solda: *Osmanlılar'ın ilk başkenti Bursa'daki Yeşil Türbe'de I. Mehmet gömülüdür.* Sağda: *1365'te başkent olan Edirne'deki Eski Cami kentin en eski yapılarından biridir.*

en geniş sınırlarına ulaştı. Kuzey Afrika, Arabistan, Batı Kafkasya ve Kırım da Osmanlı topraklarına katılmıştı.

Osmanlılar 1683'te ikinci kez Viyana'yı kuşattılar. Ama izleyen savaşlarda alınan yenilgiler Osmanlılar'ın gerileme dönemine girdiğini gösteriyordu. İmparatorluğu dağılmaktan korumak için 17. yüzyıldan başlayarak bazı reform denemelerinde bulunuldu. 18. yüzyılda, özellikle de III. Selim döneminde daha köklü reformlara girişildi. Avrupa ordularını örnek alan yeni bir ordu kuruldu. Ama reformlar hep tutucuların, yeniçerilerin direnişiyle karşılaştı. 1839'da Tanzimat Fermanı'yla Batılılaşma yönünde ileri bir adım atıldı. 1876'da da meşrutiyet ilan edildi. Ama Meclis-i Umumi, yani ilk Osmanlı parlamentosu ancak iki yıl çalışabildi. Bunu II. Abdülhamid'in mutlakıyetçi yönetimi ve 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı izledi. Osmanlı İmparatorluğu Trablusgarp ve Balkan savaşlarının ardından I. Dünya Savaşı'na girdi ve bu savaşın sonunda yıkıldı.

■ Bakınız *Fatih Sultan Mehmet; Kanuni Sultan Süleyman; Kurtuluş Savaşı; Türkiye; Yavuz Sultan Selim.*

Son başkent İstanbul'daki Topkapı Sarayı hem padişahların oturduğu yer, hem de yönetimin merkeziydi.

Otel

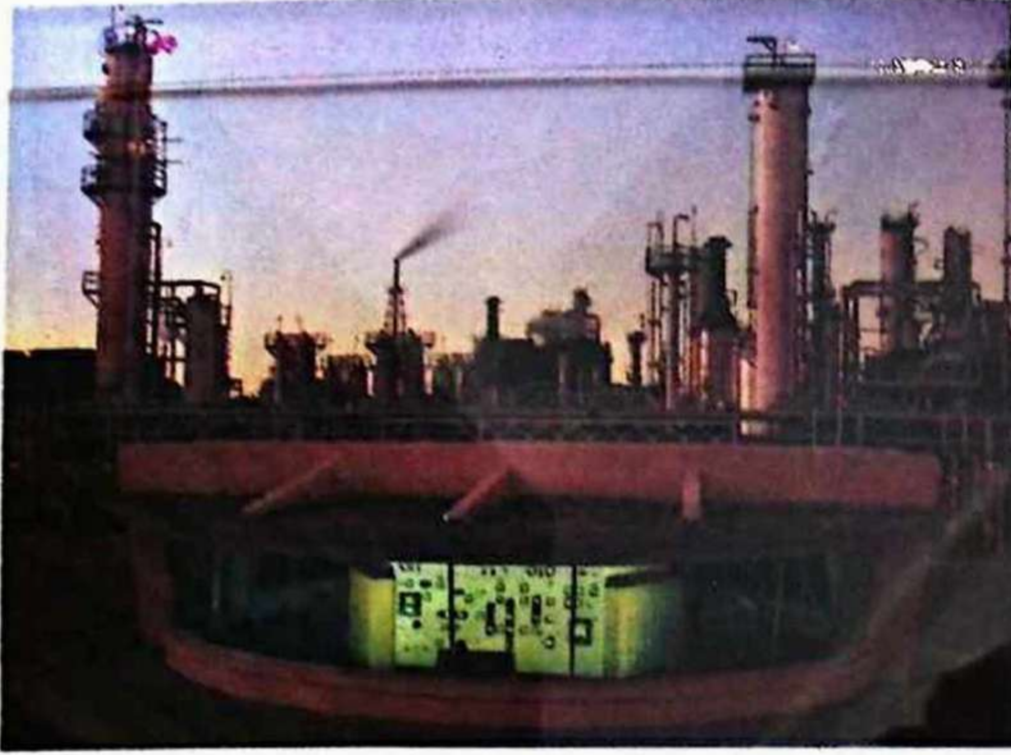
Otel, para karşılığında insanlara geçici kalacak yer ve genellikle yemek sağlayan bir kuruluştur. Ana karayolları üzerinde bulunan ve özellikle kendi taşıtlarıyla yolculuk edenlerin konakladığı otellere çoğunlukla motel denir.

İlk oteller 19. yüzyılda yapılmaya başladı. Eskiden yolculuk edenler konaklamak istediklerinde hanlarda ya da kervansaraylarda kalırlardı. Demiryollarının yapılması yolculuk edenlerin sayısını çok artırdı. İlk otelleri demiryolu şirketleri yaptırdı. Ticaret ve sanayi geliştikçe kentlerde otele daha çok gereksinim duyuldu. Turizm de otel yapımını özendirdi.

Bir otelin yeri, büyüklüğü ve sunduğu hizmetler müşterilerin gereksinimine bağlıdır. Modern otellerde yatak odalarından başka dinlenme salonu, bar, oyun salonu, havuz, lokanta, disko gibi farklı türden hizmetler sunan bölümler bulunur. Turizmin gelişmesi açısından otellerin önemi büyüktür. Birçok yörede modern ve konforlu otellerin hizmete girmesi, ziyaretçi sayısının artmasına ve ekonominin canlanmasına yol açmıştır.

İstanbul'daki Tayyare Apartmanları tümüyle yenilenerek 1988 başlarında Ramada Oteli adıyla hizmete açılmıştır.

Otomasyona geçmiş böyle bir petrol işleme tesisinde ham petrolden benzin elde edilir.

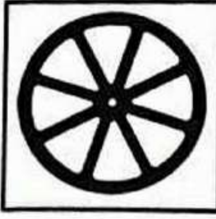
Bir işin bütünüyle ya da büyük ölçüde makinelerle yapılmasına otomasyon denir. Otomasyona geçmiş modern bir fabrikada üretim için gerekli hemen her işlemi makineler yapar. Makineleri çalıştırmak ve durdurmak için bile makineler vardır. İnsanlara yalnızca makineleri denetlemek ve bozulan parçaları onarmak için gerek duyulur.

Otomasyonun bir biçiminde tek bir iş otomatik olarak yapılır; örneğin çimento torbalara doldurulur. Bir başka biçimi ise farklı işler gören bir grup makinenin bir araya getirilmesidir. Örneğin dev bir rafineride ham petrolden benzin elde etmeyi sağlayan üretim süreci baştan sona otomatikleştirilebilir.

Otomasyonun insana hem yararı, hem de zararı vardır. İnsanı sıkıcı, tehlikeli ya da zevksiz işlerden kurtarır; bazı işlerin daha çabuk ve iyi yapılmasını sağlayabilir. Ama bu yüzden işsiz kalan birçok işçi, yeni iş bulma ya da meslek edinme sorunuyla karşılaşır.

■ **Bakınız** *makine*.

Otomobil

Yollarda elden düşme eski otomobillerle çok şık yeni otomobiller bir arada görülebilir.

Otomobil motorla hareket eden, dört tekerlekli bir kara aracıdır. Ortaya çıkışında birden çok mucidin katkısı vardır. 18. yüzyıl sonundan başlayarak yaklaşık 100 yılda geliştirilmiştir.

İlk arabalar buhar makineliydi. Alman mühendis Nikolaus A. Otto 1876'da bir benzin motoru icat etti. Zamanla eklemeler yapılan bu motor bugünkü otomobil motorunun temelini oluşturdu. 1880'e gelindiğinde otomobillerin çoğunda motor, buhar ya da elektrikle çalışıyordu. Bataryaları kısa sürede tükenen elektrikli otomobiller pek uzağa gidemiyordu. Buharla çalışanlar ise kazandaki ateşin yakılmasından çok sonra harekete

İlk otomobillerde direksiyon yerine, yön vermeye yarayan bir kol vardı.

geçebiliyordu. Zamanla benzin motorlu otomobil yaygınlaştı.

Başlangıçta yalnız zenginler otomobil alabiliyorlardı. Amerikalı sanayici Henry Ford 1912'de daha ucuz otomobil yapmanın yolunu buldu. Montaj bandı denen bu sistemde her işçi önünden geçen otomobilin bir bölümünü yapıyordu. Örneğin bir işçi kapıları, bir başkası tekerlekleri takıyor ve bu işlem son parçaya kadar sürüyordu. Ford bu yoldan ürettiği arabaları ucuza satma olanağını buldu. Çok geçmeden başka otomobil üreticileri de aynı yöntemi kullanmaya başladılar. Böylece otomobil birçok Amerikan ailesi için kolayca alınabilir bir araç durumuna geldi.

Otomobil dünyanın her yanında insanların yaşam ve çalışma biçimini değiştirdi. Bol miktarda ucuz benzin üretiminin başlaması, otomobilin yaygınlaşmasını sağladı. Bugün benzin çok daha pahalıdır. Bu nedenle az benzin yakan küçük otomobiller yapılmaktadır. Yeni yakıt türlerinin de bulunmasına çalışılmaktadır.

Bazı yeni otomobillerde ön farlar kapaklıdır; bunlar gerektiğinde açılır.

Otomobil Yarışı

Otomobil yarışı heyecanlı bir spordur. Dünyanın çeşitli yerlerinde, özellikle de Amerika ve Avrupa'da her yıl yüzlerce yarış düzenlenir. Birçok otomobil yarışı türü vardır. Standart otomobil yarışı normal otomobillerle yapılır. Ama hızı artırmak için bunlara güçlü motorlar takılır. Otomobiller parkur denen özel yollarda sürülür. Spor otomobil yarışları bazen normal karayollarında yapılır. Ama bu yarışlar için yapılmış birçok yokuşlu ve dönemeçli parkurlar da vardır. Mini araba yarışlarında 8 rakamını andıran bir parkur kullanılır. Bu arabaların motorları çok küçüktür. Pist yarışlarında otomobiller oval biçimli bir pistte sürekli olarak döner. Dünyanın en önemli pist yarışı her yıl ABD'de yapılan Indianapolis 500'dür.

Otomobil yarışları bütün dünyada ilgiyle izlenir. Her yıl farklı ülkelerdeki 16 özel yarışta en fazla toplam puanı elde eden sürücü yılın dünya şampiyonu ilan edilir. En fazla yarış kazanan arabanın yapımcısı da dünya yapımcılar şampiyonu olur. Bu yarışlara Fransızca'da "büyük ödül" anlamına gelen Grand Prix (Gran Pri okunur) adı verilir.

Pist yarışlarında ulaşılan hız rekoru saatte 360 kilometredir. Parkur zemini ve viraj sayısı değiştiği için Grand Prix yarışlarında hız daha düşüktür.

Geniş ovalardan başta buğday olmak üzere büyük miktarda tahıl elde edilir. Dolayısıyla buralara "tahıl ambarı" denir.

Ovalar, düz ya da hafif eğimli alanlardır. Benzer görünüşlü platolardan en önemli farkları, ovalardan geçen akarsu yataklarının derin olmamasıdır. Ovaların çoğu seyrek ağaçlıdır. Konya Ovası gibi bazıları uçsuz bucaksız denecek kadar geniştir. Gediz Ovası gibi bazıları ise dar ve uzundur. Erzurum Ovası yüksek, Çukurova ise alçak ovalara örnektir. Ovalar genellikle tarıma elverişli verimli topraklarla kaplıdır. Çoğu ılıman kuşakta yer alır. Ama soğuk, kurak, bataklık ve kayalık ovalar da vardır.

Eski çağlardan beri ovalar tarla ve otlak olarak kullanılır. Ovalarda yol ve bina yapmak da kolaydır. Bu yüzden ovalar dünyanın en önemli yerleşim yerleridir.

Bugünkü ovalar milyonlarca yıl önce deniz sularıyla kaplıydı.

Oyun

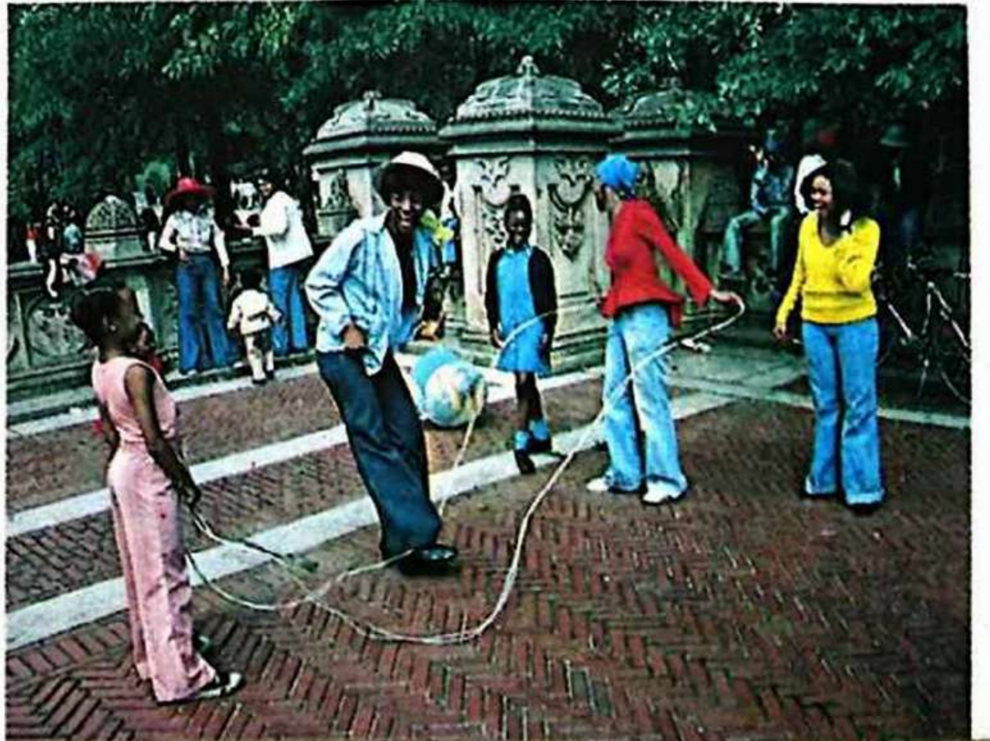
Oyun dendiğinde akla eğlence amaçlı sporlar ve etkinlikler gelir. Yüzlerce oyun türü vardır. Yapboz ve dama gibi oyunlar masa başında oynanır. Koşma, kovalama ve yakalama üzerine kurulu körebe ve saklambaç ya da top oyunları daha hareketlidir. Bazı oyunlarda düş gücüyle yapma dünyalar kurulur; katılanlar astronot ya da doktor gibi rollere girerler.

Çocuk oyunlarının çoğu oldukça basittir. Uyulması gereken birkaç kural vardır. Bazıları ise karmaşıktır. Örneğin çoğu top oyununda ve monopolide çeşitli kurallara uyulur.

Birçok çocuk oyunu yetişkinlere özenen çocukların onları taklit etmesiyle ortaya çıkmıştır. Esir almaca, başlangıçta vahşi hayvan avını taklit eden bir oyun olabilir. İlk top oyunlarinın temeli mızrak atmaya dayanabilir. Top yerine önceleri belki de bir taş, meyve ya da hayvan kemiği kullanılmıştır.

Hayvan yavruları da büyüklerini taklit eder. Örneğin aslan ve kurt yavrularının oyunları büyüklerinden gördükleri avlanma yöntemlerine benzer.

■ Bakınız *dinlence; spor.*

İp atlama çocukların tek başına ya da birlikte oynayabilecekleri bir oyundur.

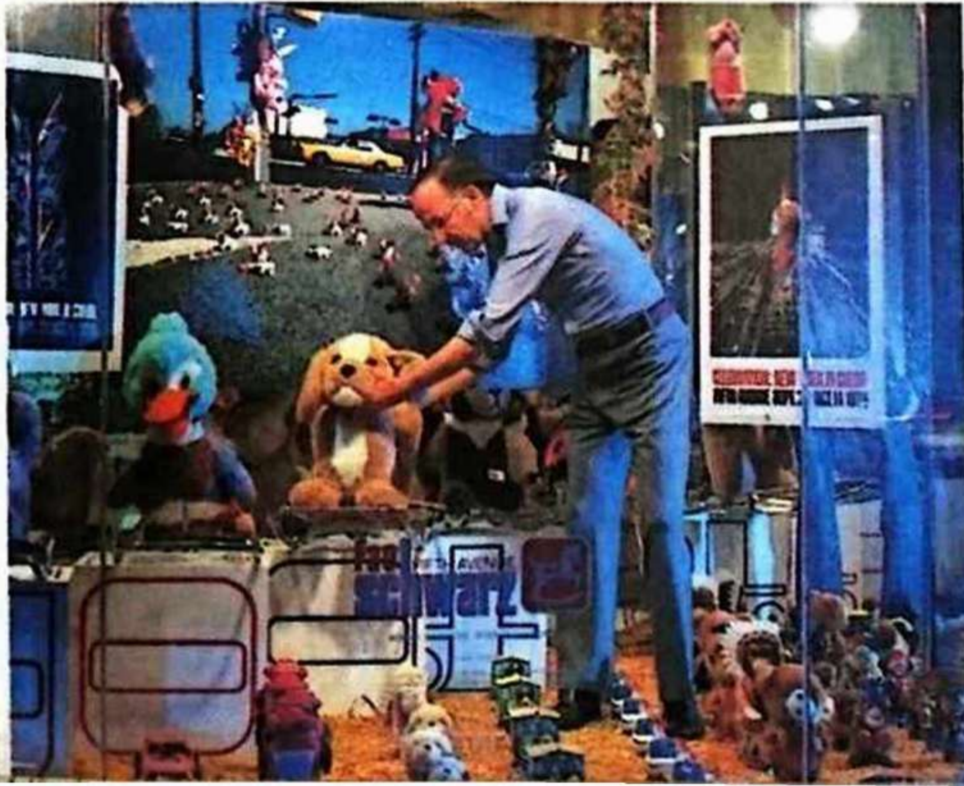
Oyuncak

Çocuklar nasıl çalıştığını görmek için çoğu kez oyuncakları kurcalarlar.

Çocukların oyun aracı olarak kullandıkları nesnelere oyuncak denir. Bu nesne süslü bir bebek ya da basit bir tahta parçası olabilir. Oyuncakların eğitici bir yönü de vardır. Örneğin bir çıngırak bebeğe ses konusunda bilgi verebilir. Çocuklar yüzyıllardan beri oyuncaklarla oynarlar. Eski Mısır, Yunan ve Roma'da çocukların topları, bebekleri ve elle çekilen oyuncak arabaları vardı.

Oyuncaklar çoğu kez çocukların çevrede gördükleri şeylerin taklididir. Ortaçağda oyuncak askerler, zırhlı şövalyelere benzerdi. Bebeklerin şık ortaçağ giysileri vardı. Bugünün çocukları ise oyuncak uçak ve füzelerden, robotlardan hoşlanırlar.

İçi doldurulmuş oyuncak hayvanlar dünyanın her yerinde çocukların hoşuna gider.

Oyuncu

Oyuncuların çok çeşitli yetenekleri vardır.

Tiyatro, sinema ve televizyonda rol yaparak çeşitli kişileri canlandıran sanatçılara oyuncu denir. Oyuncular birçok değişik görünüme girerler. Bazen üzgün, bazen mutlu insan rolü yaparlar. İnsanların başına gülünç şeylerin geldiği tiyatro oyunlarına ve filmlere komedi denir. Kötü olayların yaşandığı acıklı oyun ya da filmlere ise trajedi adı verilir.

İyi bir oyuncu olmak uzun zaman alır. Birçok oyuncu rol yapmayı okullarda öğrenir. Oyunculara ilk öğretilen şeylerden biri seslerini iyi kullanmaktır. Bir oyuncunun yerine göre fısıltıyla konuşması, çığlık atması, sesini yükseltmesi ya da alçaltması gerekir. Bedenin eğitilmesi de çok önemlidir. Bir oyuncu koşmayı, dans etmeyi, tırmanmayı, düşmeyi ve hatta ata binmeyi bilmelidir. Ayrıca yüzüne farklı anlamlar verebilmelidir; üzgün, mutlu ya da gülünç görünmesi bu yeteneğe bağlıdır. Bütün bu özellikler oyuncunun canlandırdığı kişiliğin izleyiciye inandırıcı gelmesini sağlar. Oyuncunun rolüne uygun giysi ve makyaj da o kişiliğe bürünmesine yardımcı olur.

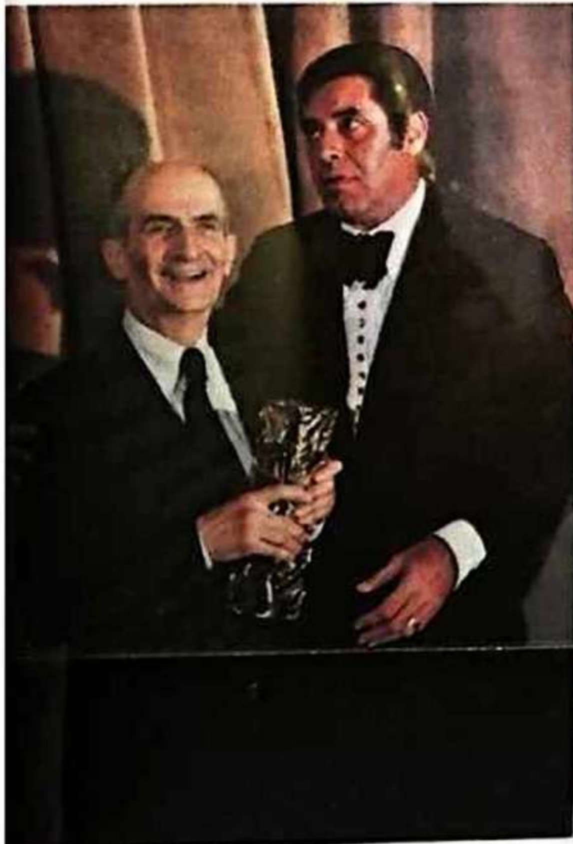
Sinema, tiyatro ve televizyon oyuncuları yaptıkları iş için para alırlar. Ama oyunculuk yalnızca bir meslek değil, aynı zamanda bir sanattır. Sanat tutkusu, ünlenme isteği ve zevk alma gibi yanları da vardır.

Oynadıkları rollerle silinmez bir iz bırakmış oyuncuları herkes ezbere bilir. Örneğin Charlie Chaplin bütün dünyada tanınır. Dünyanın her yanında çeşitli kurumlar ve şenlik komiteleri oyunculara başarılarından dolayı ödüller verir. ABD'de her yıl sinemada Oscar, tiyatroda Tony, televizyonda da Emmy ödülleri dağıtılır. Türkiye'de sinema oyuncuları için en önemli ödül her yıl Antalya'da verilen Altın Portakal'dır. Tiyatroda ise Avni Dilligil ve Ulvi Uraz gibi eski oyuncular adına konmuş ödüller vardır.

Bazı oyuncular çok küçük yaşta ünlenirler. Örneğin Shirley Temple (Şörli Tempıl okunur) 1930'larda daha çocukken yıldız olmuştu. Türkiye'de çocuk oyuncuların en ünlüsü 1960'larda "Ayşecik" adıyla birçok filmde oynayan Zeynep Değirmencioğlu'dur. Büyük ün kazanmış Benji ve Lassie gibi hayvan oyuncular da vardır.

■ Bakınız *sinema; televizyon; tiyatro.*

Solda: *ABD'li Jerry Lewis ve Fransız Louis de Funès ünlü komedi oyuncularıdır.* Sağda: *Lino Ventura'ya* Sefiller *filmindeki rolüne uygun makyaj yapılıyor.*

Ölüm

Ölüm yaşamın sonudur. Bütün canlılar, yani bitkiler, hayvanlar ve insanlar belirli bir süre yaşadıktan sonra ölür. Kalbi ve beyni duran bir kimse ölmüş sayılır.

İnsanlar hastalık ya da kaza sonucunda herhangi bir yaşta ölebilirler. Böyle bir nedenle küçük yaşta ölenler de vardır. Ama insanların çoğunluğu yaşlılık dönemine değin yaşar. Yaşlılığın belirtileri saçların kırlaşması, derinin buruşması, kemiklerin yumuşaması ve kasların zayıflamasıdır. İnsan vücudu yaşlandıkça güçsüzleşir. Dolayısıyla hastalandığında iyileşmesi de zorlaşır. Çoğu kez tam olarak iyileşemez ve sonunda ölür.

Dinlerin çoğunda ölüler için cenaze töreni yapılır. Ölenin ruhu için dualar okunur. Cenaze mezarlıkta toprağa kazılmış bir mezara gömülür. Mezarlara genellikle mezar taşı dikilir. Bazı toplumlarda ölüler yakılır ve külleri denize atılır. Külün bir kaba konarak saklanmak üzere akrabalara verilmesi geleneği de vardır.

■ Bakınız *yaş*.

Ölen insanlar çoğunlukla mezarlıklarda gömülür. Fotoğrafta görülen mezar taşları yüzlerce yıl önceden kalmadır.

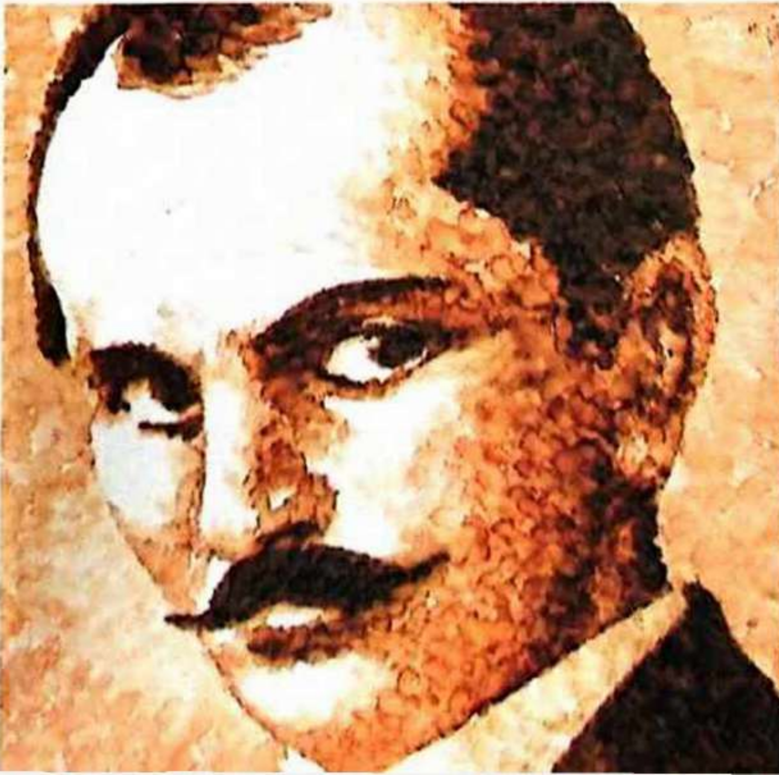
Ömer Seyfettin

Ömer Seyfettin (1884-1920) çağdaş Türk öykü yazarlarının öncülerindendir. Türkçe'nin sadeleşmesi için çalışmış, Arapça ve Farsça sözcükler yerine Türkçe sözcüklerin kullanılmasını savunmuştur.

Ömer Seyfettin Gönen'de doğdu. Harp Okulu'nu bitirdiyse de daha sonra ordudan ayrıldı. 1912'de Balkan Savaşları başlayınca yeniden askere alındı. Savaşta tutsak düştü. Bir yıl sonra İstanbul'a dönerek Kabataş Lisesi'nde öğretmen oldu.

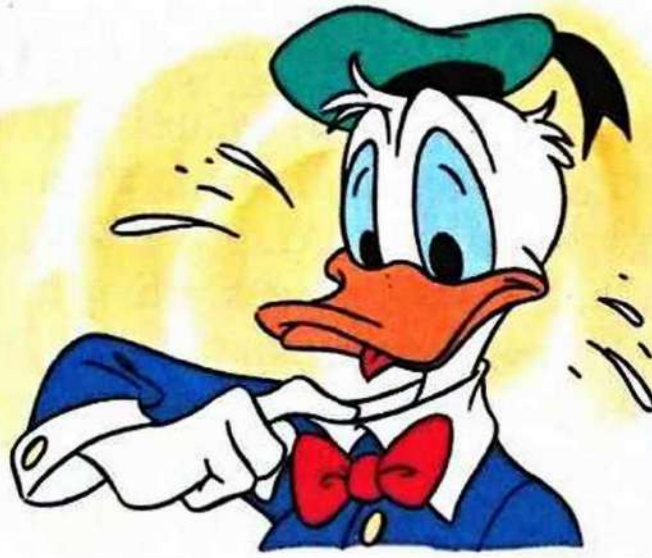
Ömer Seyfettin ilk şiirini askeri lisede, ilk öyküsünü Harp Okulu'nda öğrenciyken yayımladı. 1911'de "Milli Edebiyat" akımını başlatan yazarlardan biri oldu. Böyle bir edebiyatı yaratmak için yazı diliyle konuşma dilinin aynı olması gerektiğini savundu. "Kaşağı", "Pembe İncili Kaftan", "Bomba" gibi öykülerini günlük konuşma diliyle yazdı. Öykülerinde halk deyimlerine, fıkra ve masallarına da yer verdi. Ömer Seyfettin'in topluca yayımlanmış pek çok öyküsü, ayrıca üç romanı vardır.

Ömer Seyfettin'in yalın bir Türkçe'yle yazdığı öyküleri sevilerek okunur.

Ördek

Genellikle erkek ördekler dişilere göre daha parlak tüylüdür.

Ördekler yüzebilen kuşlardır. Akrabaları olan kuğu ve kaza göre daha küçük yapılı, kısa bacaklı ve yassı gagalıdırlar. Ayakları perdelidir. Ördekler Antarktika dışında yeryüzünün hemen her yerinde bulunur. Birçok ördek türü vardır. En iri olanların uzunluğu 75 santimetreyi, ağırlığı 7 kilogramı bulur. Tüyleri yağlı olduğundan su tutmaz. Bu yağ, kuyruğundaki bir bezden salgılanır. Ördekler çok iyi uçar. Bazıları saatte 110 kilometre hızla uçabilir. Havalar soğuduğunda çok uzak yerlere göç ederler. Ördeklerin çoğu yabanıldır. Ama eti için beslenen evcil ördekler de vardır. Bunların hemen hepsinin atası yeşilbaş ördektir.

Yeşilbaş ördekler büyüyene değin yavrularını koruyup kollar.

Örümcek

Örümcek kanatsız, küçük bir hayvandır. Böcekler gibi üç değil, dört çift bacağı vardır; vücudu üç yerine iki bölümden oluşur. Çoğu örümceğin sekiz gözü vardır. Dünyanın her yerinde rastlanan bu hayvanların 40 bin dolayında türü bilinmektedir. Örümceklerin büyük bölümü karada yaşar. Bütün örümcekler ipek salgılar. Bu ipek salgısı karın bölümlerinin ucundaki meme denen çıkıntılardan sızar. İpek havayla karşılaşınca sertleşip sağlamlaşır. Örümcek hareket ederken geride ipekten bir tutunma ipi bırakır. Düştüğünde bu ip yardımıyla kendini yukarı çeker. Birçok dişi örümcek yumurtalarını ipekten kozalara sararak korur. Örümcekler çeşit çeşit ipek salgılar. Bazı örümcekler yapışkan ipeklerden bir ağ örer. Bu ağ böcekleri tuzağa düşürüp avlamalarını sağlar. Örümcekler yakaladıkları böcekleri çenelerindeki zehirle felce uğratır ve hareketsiz kalan kurbanlarının özsularını emer.

Kapılı örümcek avını yakalamak için boru biçiminde derin bir tuzak çukuru kazar. Bu çukurun üstünü ipekten yaptığı bir kapakla örter. Karadul örümceğinin dişisi çiftleştikten sonra erkeğini öldürüp yer. Bu örümceklerin karnında kum saatine benzer kırmızı bir leke vardır.

Özürlüler

Özürlüler fiziksel ya da ruhsal bir eksikliği bulunan insanlardır. Bu eksiklik ya da sakatlık doğuştan gelen bir bozukluk olabilir. Bir bebek kolsuz ya da kolları tam oluşmamış durumda doğabilir. Annenin yakalandığı bir hastalık henüz doğmamış bebeğini etkileyebilir. Örneğin bebeğin beynine zarar vererek beynin normal gelişimini önlemiş olabilir. Öte yandan bir hastalık ya da kaza sonucunda da bedensel bozukluk ve sakatlık ortaya çıkabilir.

Özürlüler günlük yaşamlarında çeşitli güçlüklerle karşılaşırlar. Merdiven çıkmak, otobüse binmek onlar için bazen olanaksızdır. Ama insan ve yurttaş olarak herkesle aynı hakları vardır. Öğrenim gören, çalışan ve eğlenen özürlüler olabildiğince normale yakın bir yaşam sürerler. Kullanabilecekleri taşıt araçları ya da eksikliklerini giderici aygıtlar geliştirmek gibi yollarla onlara yardımcı olmak ve yaşamlarını kolaylaştırmak toplumun bir ödevidir.

■ Bakınız *körlük; sağırlık.*

Birçok özürlü günümüzde spor yarışmalarına katılır. Spor onlar için toplumla bütünleşmenin bir yoludur.

Fotoğraf ve Çizimler

Bu ciltteki fotoğraf ve çizimleri sağlayan kuruluşlar, sayfa numarasına göre sıralı olarak aşağıda verilmiştir. Bir sayfada birden çok fotoğraf ya da çizim kullanıldığında, kuruluş isimlerinin sıralanmasında soldan sağa ya da yukarıdan aşağıya sıra izlenmiştir. Walt Disney kahramanlarının yer aldığı çizimlerin tümü Walt Disney Company tarafından sağlanmıştır.

5-E. Kincaid; 6-R. Burns; 7-R. McCaig; 8-J. Maddalone; 9-B. Watson; 10-Tellico/TVA; 11-Muller/LPD-Hachette; 12-Fay Foto/FPG; 13-Steve Coombs/PR; 14-J. Maddalone; 15-Ana Yayıncılık; 16-B. Watson; 17-B. Watson; 18-D. Perry; 19-Nazım Timuroğlu; 20-C. Shearing; 21-J. Maddalone; 22- D. Edwards/FPG; 23-John J. Smith; 24-© Le Claude Francolan/Gamma; 25-Nardi/FPG; 26-J. Channel; 27-R. Burns; 28-R. A. Clark/PR; 30-EPA/Documerica; 31-William Rivelli/IB; 32-S. Early/Animals Animals; 33-John H. Gerard/Guetterman Collection; 34-Gamma Liaison; 35-Milton Feinberg/Alpha; 36-Kjell B. Sandved/PR; John J. Smith; 37-J. Channel; 39-Bill West/Shostal Associates; 40-Jane Latta; 41-Ara Güler; 42-Shostal Associates; 43-Ritchie/Photo Trends; 44-David Cook Associates; David Cook Associates; 45-Ara Güler; 46-Ara Güler; Şemsi Güner; 47-Ara Güler; 48-İsa Çelik; 49-M. Rudy/TET Corp.; 50-Crown © Science Museum, Londra; 51-General Electric Co.; 52-Shostal Associates; 53-FPG; 54-© 1976 Timothy; 55-Sandy L. Studio; 57-Kipa, Pelletier-Lattès/Gamma; 58-Eskievsky/Sélection du Reader's Digest; 59-Ana Yayıncılık; 60-A. W. Ambler/PR; 61-P. Bennet, FPG, P. Bennet; 62-Chatin/Gamma.

Walt Disney

İLK ANSİKLOPEDİM

12

ADAM